BIBLIOTEKA VJEVERICA

KRIŠAN ČANDAR

PREOKRENUTO DRVO

KRIŠAN ČANDAR

PREOKRENUTO DRVO

BIBLIOTEKA VJEVERICA

UREDNIK GRIGOR VITEZ

Svezak 18

*

Naslov originala
КРИШАН ЧАНДАР
ПЕРЕВЕРНУТОЕ ДЕРЕВО

Prevela s ruskoga
MAJA MULIĆ

Omot i ilustracije
ALBERT KINÉRT

KRIŠAN ČANDAR

PREOKRENUTO DRVO

IZDAVAČKO KNJIŽARSKO PODUZEĆE
m l a d o s t
ZAGREB 1958

ŠTAMPARSKI ZAVOD »OGNJEN PRICA« — ZAGREB.

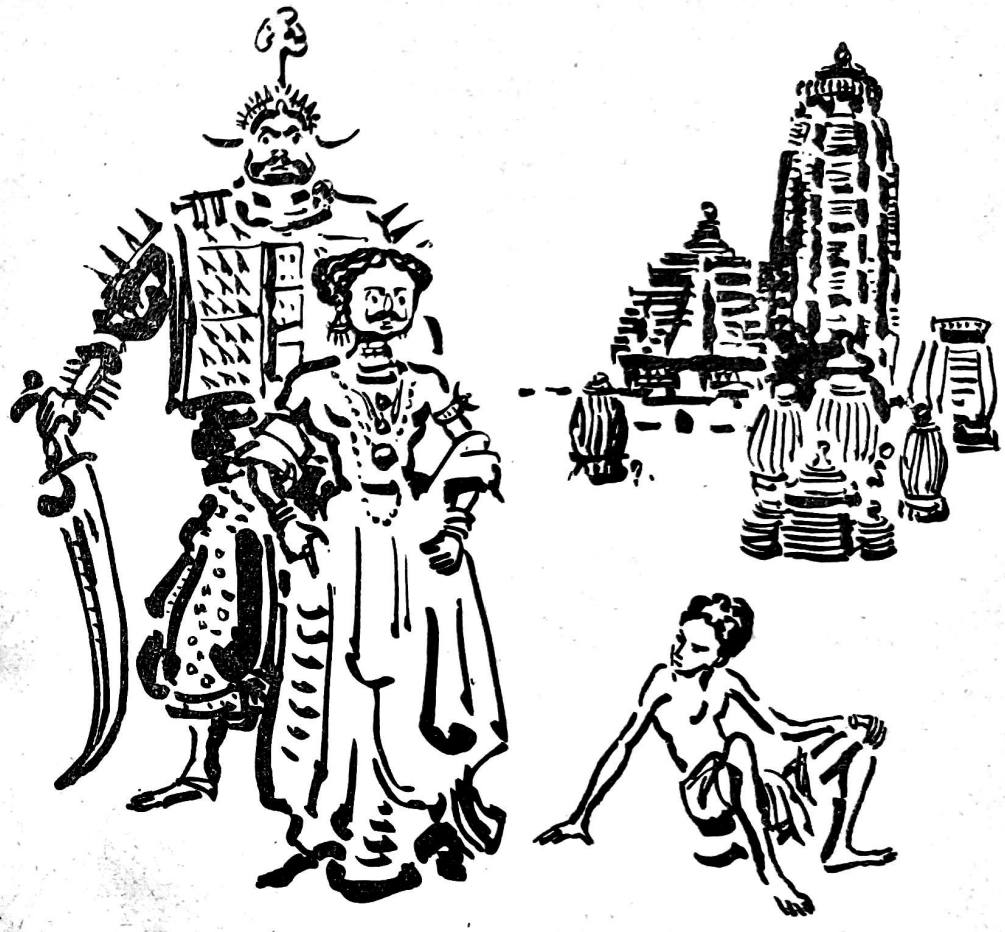

PRVO POGLAVLJE

Poslije očeve smrti Jusuf je malo naslijedio: kolibu, kravu, bunar i vrt. Ostalo se moralo dati za dugove: veći dio — patišahu, manji — općinskom starješini.

Kada oca sahraniše, majka reče Jusufu:

— Htio, ne htio, morat ćeš otići k patišahu[1] i unajmiti se da služiš u njegovoj vojsci.

[1] Patišah — car, vladar.

Jusufu se istom navršilo dvanaest godina. Bio je još malen i nerazuman pa nije shvaćao kako nije lijepo da se prepire sa starijima.

— Zašto da idem patišahu? — odgovori on majci. — Neka on sam dođe ovamo. Tà njemu je potrebna vojska, a ne meni.

— Pst, tiše — Majka se prestrašeno obazrela naokolo. — Šta to govoriš? Ako te čuje patišah, naredit će da te ubiju.

Međutim su Jusufove riječi zaista doprle do patišahovih ušiju. Vladar koji ugnjetava narod, boji se svojih podanika pa zato posvuda ima doušnike. Oni su, eto i dojavili patišahu, što je govorio Jusuf. Na to patišah zbilja pođe njegovoj kući. Jusuf, koji dotle nikada nije vidio svoga patišaha, začudi se i zapita ga:

— Tko si ti?

— Ja sam p-p-patišah S-s-s-selamet, — odgovori patišah.

— Eto ti ga na, — nasmija se Jusuf. — Pa ti si, čini se, mucavac? Zar svi patišasi mucaju?

Patišah se grdno naljuti, ali kad se sjeti, da su mu potrebni vojnici, savlada srdžbu i reče:

— Ne, n-n-nisu svi patišasi mucavci. Ima nas i s-s-s-lijepih i g-g-g-gluhih. Ukratko, svaki patišah ima svoju bolest.

— A koja je tvoja bolest? — upita Jusuf.

— Moja se bolest zove n-n-nemilosrdnost — odgovori patišah mucajući. — To je veoma t-t-teška bolest i samo mi onda olakša, kad na kome iskalim s-s-srdžbu.

Ali kako se dugo može pisati mucajući zajedno s patišahom. Ako i dalje tako nastavim da pišem, strah me je, da mi pero na kraju krajeva ne zamuca. Zato ću sada pisati obično, a vi, kada dođete do patišahovih riječi, pokušajte sami da mucate. Uvjeravam vas, da ćete uživati.

— Pa što je onda, jesi li došao ovamo da na meni iskališ svoj bijes? — upita Jusuf.

— Nisam, nisam, što ti pada na um — uznemiri se patišah. — Došao sam da te upišem u svoju vojsku.

— A koliku ćeš mi plaću odrediti?

— Ja svojim vojnicima plaće ne dajem, oni dobivaju četvrtinu onoga, što opljačkaju.

— Onoga što opljačkaju?

— Naravno, moja vojska pljačka tuđe zemlje, plijen donosi meni, a ja vojnicima od toga dajem četvrtinu. Ali takvi kao što si ti dobivaju manje — ti si još malen pa ne možeš mnogo napljačkati. Brže govori, hoćeš li stupiti u moju vojsku ili ne ćeš, jer nemam vremena da s tobom dugo razgovaram!

— A stanuju li i u drugim zemljama ljudi? — upita Jusuf.

— Naravno. Isti ovakvi kao i kod nas.

— Onda ja ne ću tebi u službu

— Ne ćeš? — Srdito viknu patišah. — A znaš li ti s kim razgovaraš? Ja sam patišah, sin patišahov, veliki Selamet.

— A znaš li, s kim ti razgovaraš? — ponosno će Jusuf. — Ja sam Jusuf, postolarov sin.

Patišah se nasmije podrugljivo. Pomislio je, da je dječak sasvim glup, te odluči da pokuša na drugi način. Obazrevši se oko sebe, on vidje, da Jusufova kućica stoji usred maloga vrtića, koji je pun cvijeća. Pogleda na cvijeće i reče:

— Kakvo divno cvijeće raste u tvome vrtu.

Jusufu se svidje patišahova pohvala pa reče:

— Uzmi svaki cvijet, koji ti se svidi.

— Ako tako divno cvijeće raste na ovoj zemlji, — reče patišah, — onda kako mora biti lijepa sama zemlja! Zašto je ja ne bih uzeo sebi?

Patišah pljesnu dlanovima i smjesta se pojavi pedeset naoružanih vojnika. Oni objaviše, da je Jusufov vrtić patišahovo vlasništvo i sada već Jusuf nije smio ubrati ni jednog cvijeta s gredice, ni jednoga ploda s drveta. Sutradan majka reče Jusufu:

— No eto, sad više nemamo ni vrtića! Idi pa se najmi u službu patišahu.

— Ako ja stupim u patišahovu vojsku, razboljet ću se od njegovih bolesti. Zar ti hoćeš, majko, da se tvoj sin razboli?

— Ni govora, ni govora, sine! — Majka začepi uši rukama. — Ja danonoćno molim nebo za tvoje zdravlje!

Majka izađe iz kolibe, a Jusuf dohvati vjedro i pođe na bunar, da napoji svoju kravu.

I odjednom on vidje u svome vrtu, koji sada više nije pripadao njemu, nego patišahu, djevojčicu odjevenu u divne skupocjene haljine.

— Što ćeš ti ovdje? — upita Jusuf.

— Došla sam pogledati naš novi vrt. Ti mi se moraš s poštovanjem klanjati, — odgovori djevojčica.

— Zašto to? — upita Jusuf.

— Zato što sam kći velikog patišaha Selameta — ponosno reče ona.

— A ja sam postolarov sin — isto tako ponosno reče Jusuf.

— Moja je haljina izvezena dijamantnim zvijezdama — reče patišahova kći.

— A moji su zubi čvršći od svih tvojih dijamanata — reče Jusuf.

— Ja svaki dan jedem halvu od mrkve — reče ona.

— A ja sâm uzgajam mrkvu — reče Jusuf. — Umiješ li ti uzgajati mrkvu?

— Ne umijem, — reče patišahova kći.

— Ti umiješ samo jesti halvu — s prijekorom reče Jusuf. — Što ti ovdje tražiš? Govori otvoreno!

— Žedna sam, — reče djevojčica.

Jusuf izvuče iz bunara vode i dade joj da se napije.

Iskapivši do dna, ona reče:

— Kako je slatka voda u tvom bunaru! Još nikada u životu nisam pila tako ukusne vode.

Jusufu se njezina pohvala svidje pa reče:

— Dođi ovamo svaki dan, a ja ću za tebe izvlačiti iz bunara toliko vode, koliko zaželiš.

»Ako je u ovom bunaru tako ukusna, slatka voda, — pomisli patišahova kći, — kako tek dobar mora biti sam bunar! Zašto ga ne bih uzela sebi?«

Ona pljesnu dlanovima i istoga časa pojavi se pedeset naoružanih vojnika. Oni zapečatiše Jusufov bunar patišahovim pečatom, i od toga časa Jusuf više nije smio izvaditi iz bunara ni jednoga lončića vode.

Trećega dana mati opet reče Jusufu:

— Sinko, valjat će ti ipak ići k patišahu, u protivnom ćemo i ti i ja umrijeti od glada.

— Mama, — reče Jusuf, — još nam je ostala krava. Odvest ću je seoskom starješini. On će nam za nju dati nešto novaca pa ćemo kupiti sebi kruha. Nekoliko ćemo dana preživjeti, a onda ćemo već vidjeti, šta ćemo i kako ćemo.

Majka zaplaka. Ona je jako voljela svoju kravu. Ali glad ne zna za šalu. Jusuf nataknu kravi na vrat priuzu i odvede je k seoskom starješini.

Starješina upita:

— Koliko mlijeka daje vaša krava?

— Tri sira[1] na dan. Veoma dobro mlijeko! Kušajte sami.

— Dok je tvoj otac bio živ, — reče starješina, — pričao mi je, da je krava veoma dobra, ali da daje malo mlijeka, samo tri sira na dan. Zato ću ti platiti za kravu tri rupije[2].

— Samo tri rupije? — začuđeno uskliknu Jusuf.

— Da, — reče seoski starješina, — cijele tri! Za svaki sir rupiju. Tri sira mlijeka — tri rupije. Kada bi tvoja krava davala četrdeset sirova, ja bih ti dao za nju četrdeset rupija. E, a šta možeš, kad ona daje samo tri sira. Uzmi svoje tri rupije. Račun je sasvim točan.

---

[1] Težinska mjera, blizu 900 grama.

[2] Rupija — osnovna novčana jedinica u Indiji.

Odakle bi jadni Jusuf znao računati. On samo reče:

— Striko, kako ću se ja prometnuti sa ove tri rupije?

— Pa onda uzmi tri zrnca, — reče seoski starješina.

— Kakva tri zrnca?

— Čarobna! Meni ih je dao jedan čarobnjak. Starac mi je bio dužan i umjesto novaca dao mi je ta tri zrnca. Rekao mi je, ako se zrnca posade u zemlju, onda će sutradan iz njih izrasti čarobno stablo. Vršak će mu izrasti iznad oblaka, pa ćeš se po granama moći popeti sve do neba. Ali zapamti samo: sva tri se zrna moraju obavezno posaditi zajedno, drugačije ne će biti koristi.

Jusuf radoznalo slušaše starješinu. Najzad će starješina:

— E, biraj: tri zrnca ili tri rupije.

Jusuf brzo pograbi zrnca, stisnu ih u šaku i što ga noge nose potrča kući. Starješina je gledao za Jusufom, koji je trčao, i glasno se smijao.

— Dobro sam nasamario toga magarca.

Kada Jusuf dotrča kući, majka ga upita:

— Jesi li donio novac?

— Donio sam čarobna zrnca.

Mati se uhvati rukama za glavu:

— Pa ti si već velik dječak, Jusufe. Kada ćeš se samo opametiti! Da si donio novaca kupili bismo kruha za nekoliko dana. Kako si ti još glup, sinko!

— Ova su zrnca čarobna, — reče Jusuf. — Ako ih posadiš u zemlju iz njih će narasti čarobno stablo do neba visoko. Ja ću se po njegovim granama popeti na nebo.

— A što ćeš tamo raditi? — upita majka.

— Donijet ću ti zvijezda s neba! — odgovori sin.

Majka samo zavrtje glavom.

— E, baš ti svašta pada na pamet, sinko! Tà starješina te jednostavno prevario. Idem susjedi, zamolit ću je štogod za jelo.

Kada majka ode, Jusuf stavi svoja zrna na travu, pa stade kopati u zemlji jamicu da ih posadi. U to vrijeme odnekle doletje vrana. Ona zagrakta, uhvati dva zrna i odletje. Jusuf se veoma prestrašio, ta starješina mu je rekao, da sva tri zrna mora obavezno zajedno posaditi, drugačije ne će biti koristi. Čak je i zaplakao od jada.

— Nemam krave, nemam novaca, a sada nemam ni čarobnih zrnaca!

Na travi je ležalo jedno jedincato zrnce — posljednje. Šta će Jusuf i kako će? Mislio je, mislio pa odluči: neka bude što bude! Ako ne izraste čarobno stablo, onda će možda narasti kakav cvijet.

Pošto posadi zrno u mekanu, usitnjenu zemlju, Jusuf ode kući i leže da spava. Noću se podigla oluja. Cijelo je nebo grmjelo, lijevala je kiša, sijevale su munje, vjetar je potresao kolibu. Svu noć Jusuf ne mogaše zaspati. Nekoliko je puta ustajao i pri svijetlu munja gledao kroz prozor na ono mjesto, gdje je posadio zrnce. Međutim, nikakva čarobnoga stabla nije tamo vidio

Kada nastade jutro i oluja se stiša, Jusuf otrča u vrtić. Vjetar je polomio cvijeće, mnoga su stabla ležala s korijenom iščupana, i upravo kao hotimice u ono isto mjesto, gdje je on posadio zrnce, udario je grom. U zemlji je zjapila duboka crna jama, a čarobnoga stabla koje bi izraslo do samoga neba, nigdje ne bijaše. Jusuf se veoma rastužio, majka je zaplakala. Ali kada Jusuf zaviri u jamu, ugleda pravo čudo. Stablo je ipak za jednu noć izraslo! Bilo je golemo, granato, samo nije raslo kao sva stabla, nego obrnuto. Drugim riječima, mjesto da raste prema nebu, njegove su grane odlazile duboko u zemlju. Mnogo je milja ono otišlo u dubinu zemlje, i vršak mu se gubio u mraku.

— Gle ti jada! — uskliknu mati, pljesnuvši rukama. — Tako lijepo drvo i najedamput izraslo obrnuto — uvis korijenjem, dolje granama. Sve su to starješinine smicalice.

Jusuf skoči u jamu, obujmi rukama stablo i reče materi:

— Raste li ono gore ili dolje, svejedno ću poći po njegovim granama i vidjeti, kamo će me dovesti.

— Oh, sinko, samo ne silazi pod zemlju! — zamoli mati. — Pa tamo je sasvim tamno. Ma kako god gledao, osim mraka ništa ne ćeš vidjeti.

Ali Jusuf nije poslušao majku te poče brzo silaziti niz stablo. U početku su ga pratile sunčane zrake. Ali što je dublje silazio, postajalo je sve tamnije i tamnije. Jusuf se našao u potpunom mraku pa stao pipajući prelaziti s grane na granu.

DRUGO POGLAVLJE

I evo, Jusuf se nađe u tako gustoj pomrčini, da više ništa nije mogao razabrati. Najednom odnekle do njegovih ušiju dopre nejasna buka dalekih glasova — mladih i starih, promuklih i jasnih: Smrt,

smrt! Nema milosti tiranima! Dižite se u borbu! Palite baklje! Tko će zapaliti baklje?...

Jusuf se veoma prestrašio. Počeo je pipati naokolo i kraj samoga drveta napipa stepenice. Kamo one vode? Jusuf se premjesti s drveta na stepenicu i pođe uz stepenice. One ga brzo dovedoše do vrata. On pokuca. Vrata se otvoriše i Jusuf se nađe u velikoj nadsvođenoj dvorani. Na prozorima su bile željezne rešetke, a u plitkoj je niši stajala voštana svijeća. U dvorani ne bijaše nikoga a ipak se Jusufu učinilo, da se negdje sasvim pokraj njega prepire mnoštvo ljudi.

— Tko je tu? — viknu on glasno.

— Tko je tu? Tko je tu? — ponovi jeka pod nadsvođenim stropom i sa svih strana zaori smijeh.

Jusufu se od straha naježi kosa na glavi. Ali on ne bijaše kukavica pa opet viknu:

— Hej, tko se tamo smije? Izlazi naprijed.

Kao odgovor razliježe se isti smijeh. Naokolo opet počeše govoriti, vikati... Moglo se pomisliti da se ovdje nevidljivo održava ne jedan nego cijeli desetak burnih zborova. I, najedamput nekakav tihi glas zazvuča sasvim blizu, kraj samoga Jusufova uha:

— A znaš li ti, dječače, kamo si dospio?

— Ne znam, — odvrati Jusuf.

— Ovo je groblje glasova.

— Groblje glasova?

— Jest — prošapta opet onaj isti tihi glas. — Ovdje su skupljeni glasovi svih onih ljudi — učenjaka, pjesnika, boraca za slobodu — koje je patišah ubio ili zatočio u tamnice zato, što su se usudili da podignu svoj glas protiv njega, njegove okrutnosti, nepravednosti i gramzljivosti.

— A šta se dogodilo zatim? — upita Jusuf.

— A dogodilo se to, da čak i poslije zatočenja i smrtne kazne naši glasovi nisu umrli, nego su nastavili da odjekuju po cijeloj zemlji. Onda je patišah naredio da ih pohvataju i zatvore u ovom podzemlju. Patišah vjeruje, da nas je zauvijek prisilio da zašutimo, te da se sada nema šta plašiti. Ha-ha-ha! Kako je patišah glup!

— Zašto misliš, da je tako glup? — upita Jusuf.

— Pa zato, što je, zatočivši nas sve zajedno, on sam ujedinio naše glasove u jednu strašnu snagu, i tom snagom mi probijamo sebi put na slobodu. Dosta je samo jedna iskra, i naši će glasovi planuti kao položeni u tami fitilj zapaljive bombe, raznijet će zidove ovoga podzemlja i probiti se napolje na svjetlost. Ali mi nismo ljudi, mi smo samo glasovi — mi nemamo ruku. Zapali ovu svijeću — ona će se zapaliti samo od vatre, koju joj prinese čovjekova ruka. Zapali, a zatim se brzo vrati svome drvetu i pogledaj odanle, što će biti.

Jusuf uze iz niše svijeću, upali je, postavi u sredinu dvorane pa nagnu da bježi što ga noge nose.

Jedva je stigao dotrčati do drveta i popeti se na jednu od grana, kad li se prolomi zaglušna eksplozija. Činilo se, da se stropoštao nadsvođeni strop dvorane. Sve se zasjalo od žarkoga svijetla, i Jusuf vidje kako se oko njega zapališe baklje. Stotine, tisuće buktinja. One su mu daleko, daleko osvjetljavale put.

Jusuf se obradova i stade brzo silaziti dolje. Tri dana i tri noći silazio je on sve niže i niže u dubinu zemlje, penjući se istovremeno sve više i više prema vrhu drveta. Kada bi mu se prohtjelo da jede, brao je s drveta čarobne plodove i utoljavao njima glad. Ti plodovi bijahu sočniji i slađi od grožđa, jer to ne bijahu kakvi bilo plodovi, nego čarobni.

Četvrtog su dana dogorjele buktinje i Jusuf se ponovo našao u mraku. Već bijaše počeo pomišljati, da se vrati natrag, kad ga

najedamput netko uhvati i otkinu od drveta, i Jusufu se učini, da ga nečija golema ruka stisnuvši ga u šaku nosi po zraku. Pokušao je da se otme, ali mu to ne pođe za rukom.

Minutu kasnije ruka ga oprezno spusti na zemlju i stavi pred zatvorena vrata. Ta vrata bijahu tako velika, da je kroz njih bez muke mogao proći div, a pogotovu Jusuf. Na vratima bijaše napisano:

»Grad crnoga diva«

TREĆE POGLAVLJE

Tek što je Jusuf stigao da pročita natpis na vratima, kad osjeti da ga je opet netko uhvatio i podigao uvis. On ugleda golemu crnu ruku koja ga je držala, golema crna prsa i golemo crno lice, na kojem su se blistala dva golema crna oka. Divove goleme crne usne stadoše se micati i Jusuf ču gromovit glas:

— Tko si ti?

— A tko si ti — upita Jusuf?

— Ja sam crni div, sin divov.

— Ja sam Jusuf, sin postolarov. Došao sam k vama odanle — sa zemlje.

— Ali ja nešto ne razabirem, kakve si boje, — reče div. — Nisi ni crn a kao da nisi ni bijel . . .

— Kod kuće nam kažu, da smo mrki.

— Onda oprosti — reče crni div. — Takvi mi kao što si ti nisu potrebni. Odlazi! Možeš ići kamo si pošao!

Jusuf nije sasvim razumio, šta mu je rekao crni div, ali kako mu život bijaše drag, potrudio se da se što prije pokupi odavle i stade bježati što ga noge nose.

Kada je Jusuf malo odahnuo i pribrao se, vidje, da je dospio u veoma velik grad. U tom su gradu živjeli crni i bijeli ljudi. Crni su ovdje bili gospodari, a bijeli — robovi. Oni bijahu okovani u lance i stanovali su u zamazanim bijednim kolibama. Crni su ih tukli i gonili da rade bez predaha.

Četri je dana i četiri noći išao Jusuf po gradu i svuda je vidio uvijek isto. Sve ga je to vrlo začudilo, pa prije nego što će napustiti taj čudnovati grad, odluči da pođe crnome divu i da ga o svemu raspita kako treba.

— Objasni mi, molim te, crni dive, — reče Jusuf, — šta je ovo? Zašto su u ovom gradu svi bijelci robovi, a crnci — njihovi gospodari?

Crni se div nasmija.

— A zato, — reče on, — što je kod vas na zemlji sve upravo obrnuto: bijelci su gospodari, a crnci robovi. Kada sam to saznao, veoma sam se rasrdio i u svome carstvu sve bijelce učinio da budu robovi, a crnce sam im postavio za gospodare. I ne samo to, ja lovim sve bijelce, koji mi dopadnu ovamo sa zemlje, pa ih okivam u lance.

— E, to je vrlo loše, — reče Jusuf.

— Zašto? — upita crni div.

— A deder naredi da ovamo dovedu kojega bijeloga roba, — reče Jusuf, — pa ću ti objasniti zašto.

Jusufu dovedoše bijelog roba.

— Poreži mu prst! — reče Jusuf.

— Ha — ha — ha! — nasmija se crni div s velikim zadovoljstvom.

On je porezao prst bijelom robu. Iz ranice poteče crvena krv.

— A sada sebi poreži prst, — reče Jusuf crnom divu.

Crni div poreza sebi prst. Iz njegova prsta također poteče crvena krv.

— Eto vidiš! — reče Jusuf. — U tebe je koža crna, a krv crvena; njemu je koža bijela, a krv isto crvena. Dakle, svi su ljudi jednaki, kakve god mu boje bila koža.

— Pa šta da radim? — upita crni div i baci igraće kocke.

Takav je on već imao običaj: on nikada ništa nije odlučivao, dok ne bi saznao šta će mu one proreći.

— A po mome mišljenju, evo što treba učiniti, — reče Jusuf. — Neka ne bude ni bijelih ni crnih robova. Treba napraviti tako, da svi ljudi žive u miru i slozi, da zajedno rade i da se u svemu uzajamno pomažu. To ti ja mogu reći i bez gatanja. Glavom treba misliti, a ne kockama.

— Tvoja glava govori istinu, — reče crni div. — Još ću danas osloboditi sve bijele robove! Od ovog će dana u mojem carstvu živjeti samo slobodni ljudi. Neka i crni i bijeli rade zajedno. Ostani i ti s nama. Dat ću ti da upravljaš mojim gradom.

— Ne, — reče Jusuf — ja ne ću da upravljam. Meni se valja dalje penjati po čarobnom drvetu. A ako mi uistinu hoćeš učiniti uslugu, metni me opet na onu granu, s koje si me skinuo.

Div stade moliti Jusufa da ostane, ali Jusuf ne pristade. Onda ga div podiže i posadi na ono isto mjesto, odakle ga je uzeo.

I Jusuf opet poče silaziti u tamu. Niže, niže . . .

Na kraju se mrak počeo postepeno razilaziti, i Jusuf ugleda kako na granama svjetlucaju tisuće krijesnica osvjetljujući mu put do samog zemljina srca.

ČETVRTO POGLAVLJE

Jusuf je veoma dugo silazio uz blijedo svjetlucanje krijesnica. Ali gle, krijesnica nestade i zbog toga mrak postade još gušći i crniji. Jusuf se čak prestrašio. Sedam je dana i sedam noći Jusuf silazio niz drvo, a drvetu nigdje kraja. Dječak je već odlučio da se vrati nazad, kad najedamput u neposrednoj tami nešto bljesnu i on ugleda dva golema sjajna oka. Jusuf se primače bliže svjetlosti i shvati, da na grani sjedi nekakvo neobično stvorenje. Glavu je imalo kao sova, a tijelo kao čovjek, dok mu je iz okruglih, poput fenjera, očiju strujalo žarko osljepljujuće svijetlo. Jusuf zažmiri i upita:

— Tko si ti, jesi li čovjek ili sova?

— Ja sam direktor indijskog filmskog studija, — reče čudnovato biće i zatrepta svojim velikim očima. — Danju spavam, a noću bdijem.

Jusuf je u kinu bio svega jedamput, kada im je u selo dolazilo putujuće kino, pa zbog toga dugo ne mogaše razumjeti, što govori to čudno biće.

— A zašto ti ovdje sam sjediš na drvetu? — upita on.

— Nisam ja ovdje sam, — reče direktor. — Pođi dalje, pa ćeš vidjeti mnogo moje subraće! Oni su isto kao i ja čarolijom pretvoreni u sove i sjede na istom ovom drvetu, samo na drugim granama.

I doista, kada Jusuf krenu dalje, ugleda mnoštvo bića nalik na sove, koja su šuteći sjedila na granama i mahala nogama.

Jusuf se sažali na njih i upita:

— Kako vam se to dogodilo?

— Začarao nas je jedan desetgodišnji dječak, — reče prvi direktor.

— Začarao? A zašto to?

— Rekao je, da u posljednjih dvadeset i pet godina nismo snimili ni jednog dječjeg filma. Stoga je i odlučio da nas kazni.

— E, to je dečko! — usklikne Jusuf. — A gdje on stanuje?

— Idi samo ravno po ovoj grani, — reče direktor. — Na samom njezinu kraju, otprilike tri stotine gazova[1], vidjet ćeš veliku kinokameru. Tamo će već biti svjetlije. Ta je kamera tako velika, da kroz nju bez muke može proći čovjek. Pritisni dugme i tri puta glasno reci: »Kat! Kat! Kat!« Dijafragma kinokamere sama će se otvoriti i ti ćeš sasvim mirno proći kroz nju u grad. Tamo ćeš naći tog dječaka.

— Pa kako ću ga poznati? — upita Jusuf.

— Veoma jednostavno, — reče direktor. — Prvo, tamo nema nikakvih drugih dječaka. A drugo, taj dječak na obje ruke ima samo jedan prst, ostali su odsječeni.

---

[1] Gaz — mjera za duljinu, iznosi blizu 0,9 metara.

— Zašto? — upita Jusuf.

— E, to ti ja ne znam, — reče direktor. — Ja sam samo direktor filmskog studija, a nisam astrolog. Ne umijem pogađati po zvijezdama, što je bilo i što će biti.

Jusuf krenu na put. I doista, na kraju grane ugleda veliku kinokameru. Jusuf pritisnu dugme i dijafragma se kamere sama kao vrata otvori. Neko je vrijeme išao po mraku, zatim nešto zapucketa i naokolo se razli blago svijetlo. Jusuf vidje, da stoji kraj velikih gradskih vrata, na kojima bijaše napisano:

»Grad strojeva«

Dokle god je sezao pogled, Jusuf je pred sobom vidio samo tvorničke dimnjake, iz kojih je sukljao gusti dim. Duž ulica u pravilnim redovima nizale su se visoke, prekrasne građevine, ulice bijahu čisto pometene. Grad je bio velik i veoma lijep. Jusufu se grad svidio.

»Proživjet ću ovdje nekoliko dana, — pomisli on, — sve ću kako treba pregledati.«

Pomislivši tako, on uđe na vrata kad najedamput zadrhta i zanijemi na mjestu. »Čuvaj se džepara! Boj se lopova!« — reče mu netko na uho.

Jusuf se obazrije na sve strane ali nikoga ne opazi. Pođe ulicom i opet začu: »Ne hodajte po kolniku, sarkare[1]!«

Jusuf se uplaši i prijeđe na pločnik. Ulicom su u dugačkoj povorci jedan za drugim klizili automobili. Ali gle, na raskršću se upali crveno svijetlo, i sva se vozila zaustaviše. Jusuf zaviri u najbliže. Od čuđenja je čak otvorio usta. U automobilu nije bilo nikoga. Ali je trebalo samo da se Jusuf dotakne vrata, kad li se začu glas:

»Izvolite ući, gospodine, sjedite!« — i vrata se sama otvoriše.

Jusuf se uvuče u automobil i sjede na mekano sjedalo. Isti glas ponovo reče:

— Kamo se želite odvesti, hazure[1]?

[1], [2] Sarkar — huzur — gospodin, naredbodavac, vaše visočanstvo — oblik izražavanja poštovanja.

— Na trg, — reče Jusuf.

U taj se čas na raskršću zapali zeleno svijetlo i vozila krenuše.

Jusuf se vozio po trgu. Svi dućani bijahu otvoreni, u izlozima su bile izložene stotine raznovrsnih stvari: i svakojaka odijela, i voće, i povrće, bomboni, zamotani u raznobojne papiriće, kolači, torte. Ali najneobičnije bijaše to, što Jusuf nije vidio na tržnici ni jednog čovjeka. Pošto stiže do benzinske stanice, auto se najedamput zaustavi.

— Oprostite mi, sahibe[1], benzina više nema — čuo se glas. — Ja ću odmah sve urediti, a vi dotle zavirite u susjedni dućan.

Prije nego što je ušao u dućan, Jusuf se okrenu i pogleda na benzinski stup. Vidje kako se gumena cijev sama od sebe podiže sa svoga mjesta, uključi se u rezervoar i stade nalijevati benzin. Kada se rezervoar napunio do vrha, cijev se opet podiže opisujući u zraku luk i leže na svoje mjesto. Jusuf se okrenuo i pošao u dućan. Tamo su na golemim izrezbarenim poslužavnicima ležali slatkiši svakojakih vrsta. Međutim, nigdje se nije vidio vlasnik dućana, ni prodavači ni kupci. Jusuf je pojeo dvije banane, tri bombona, komadić halve i, pošto obrisa usta maramicom, htjede da ide, kad odjednom iza tezge začu glas: »Gospodine, dužni ste osam ana[2].«

Jusuf se veoma začudi, pogleda ovamo-onamo, ali nikoga ne ugleda. Čak se malo uplašio, ali pošto savlada strah, reče pristojno:

— Oprostite, ali sada nemam u džepu ni jednoga pajsa[3].

— Ne smeta! — reče isti glas. — Zapisat ću taj novac na vaš račun.

Za tezgom je nešto kvrcnulo, i Jusuf ugleda kako na onom mjestu, gdje obično sjedi trgovac, stoji stroj. On je i rekao Jusufu te riječi. Poslije toga u njemu kvrcnu dva puta, naprijed se ispruži željezna ruka, koja je držala željezni pladanj. Na pladnju je ležao račun, točno na osam ana.

[1] Sahib — gospodin, gospodin Evropljanin, gazda.
[2] Ana — sitan novac, jedna ana = četiri pajsa.
[3] Pajs — sitan indijski novac.

— Uzmite račun, — reče stroj. — A kad budete izlazili iz grada, od vas će naplatiti ovu sumu.

Jusuf u strahu zašaputa molitvu pa žurno izašavši iz trgovine sjede u automobil.

— Kamo da vozim? — upita glas.

— Umoran sam, — reče Jusuf. — Odvezi me onamo, gdje bih se mogao odmoriti.

Automobil se zaustavi pred ulazom prekrasnog hotela. Hotelska se vrata sama otvoriše, i Jusuf uđe u predvorje. Počeo je već štošta shvaćati. Obazrijevši se naokolo, odmah opazi golem stroj, na kojem se, kad se on približio, zapališe raznobojna magična oka. Jusuf priđe stroju i reče:

— Želim dobiti sobu.

— Kako se zovete?

— Jusuf.

— Odakle ste došli?

— Iz patišahove zemlje.

— Kako ste dospjeli ovamo?

— Sišao sam po čarobnom drvetu.

— Koliko ćete dana ovdje boraviti?

— Tako dugo, dok ne sretnem čovjeka.

Stroj se nasmija. I Jusuf se nasmija.

— Uđite u ovu kabinu, — reče stroj. — Ona se zove lift. Lift će vas podići gore i zaustaviti tamo gdje treba.

Jusuf tako i učini. Lift se zaustavio pred vratima, koja su se odmah otvorila, i Jusuf se našao u golemoj sobi punoj svakojakih strojeva. U stražnjem kutu sobe stajaše visoka stolica, na kojoj je sjedio maleni dječak. Na obadvije ruke dječak je imao samo jedan prst — kažiprst.

— Selam alejkum! — reče Jusuf.

— Hallo! — odgovori dječak.

— Gdje su ti prsti? — upita Jusuf.

— A što će mi prsti! — odgovori dječak. Ovdje sve rade strojevi. Sjedi i samo pritišći dugmeta — zato je dosta i jedan prst.

— A gdje stanuju svi ljudi u ovom gradu? — upita Jusuf. — Tražio sam na pijaci, na ulicama — posvuda, ali osim tebe nisam sreo ni jednoga živog čovjeka. Kamo su se djeli?

— U ovome gradu nema ljudi, — odgovori dječak. — Ovdje ima samo strojeva i dugmeta.

— Pa gdje su onda ljudi? — upita Jusuf.

— Svi su oni ili sami pomrli, ili su ih ubili, — reče tužno dječak.

— A tvoj otac i majka?

— Oni su također umrli. Moj je otac bio gospodar ovoga grada. Ti si vjerojatno čuo za njegovo ime. Zvao se Motor Ram.

— Naravno, čuo sam. Bio je to veliki prijatelj našeg radže.

— Moj je otac veoma volio novac, — nastavi dječak. — Zbog toga je otvorio u gradu mnogo tvornica, u kojima je radilo na stotine tisuća radnika. Moj je otac obožavao strojeve. Želio je da ima što je moguće više strojeva. Čim bi se samo pojavio negdje novi stroj, koji bi mogao raditi za stotinu ljudi, otac bi ga odmah kupio i postavio kod sebe u tvornici. Poslije toga je ostavljao kraj stroja jednog radnika, a devedeset i devet bi ih potjerao. Što je više u njegovoj fabrici bilo strojeva, to se više pojavljivalo gladnih i besposlenih ljudi.

— Zašto je tvoj otac tako postupao? — uskliknu Jusuf. — Ako je jedan stroj mogao raditi za stotinu ljudi, tvoj je otac mogao da ne tjera radnike, nego da učini tako, da oni rade sto puta manje — ne dvanaest sati dnevno, nego recimo, dvanaest minuta.

— Ali moj otac mišljaše drugačije — reče dječak. — Govorio je, da njegovi radnici moraju raditi po dvanaest sati dnevno, bez obzira koliko ih ima — sto ili jedan.

— Pa kako to! — razljuti se Jusuf. Tà stroj je radi čovjeka, a nije čovjek radi stroja.

— Ali moj otac nije htio da to shvati. Govorio je, ako se stroj pokvari, u njemu se može zamijeniti slomljeni dio. A što će s čovjekom, ako se razboli te ne mogne dobro raditi?

— Njemu je po svoj prilici mozak bio okrenut naopačke, tvome ocu . . . — reče Jusuf.

— Nije, pričekaj, čuj-der — prekinu ga dječak. Malo pomalo dogodilo se tako, da su u gradu sve poslove počeli obavljati strojevi, a ljudi su ostali bez posla. Moj je otac bio veoma zadovoljan, jer su mu prihodi rasli iz dana u dan. Ali jednom opazi, da su dućani i tržnice opustjeli. Bijahu prepuni robe, ali ljudi nisu imali novaca da je kupuju. Ljudi su počeli umirati od glada. Tada se digao ustanak. Izginulo je veoma mnogo naroda, a oni koji su ostali u životu, pobjegli su iz grada. I tako je napokon došao dan, kada su u gradu ostala samo tri čovjeka — moj otac, majka i ja. Tada se otac ubio.

— Zašto? — upita Jusuf.

— Zato što više nije mogao zarađivati. Ti vjerojatno znaš, da se zarađuje od ljudi, a ne od strojeva. A kada u gradu nije više bilo ljudi, na kome bi zaradio. Jadni otac! Ja mu nisam ničim mogao pomoći . . . Nakon tri godine umrla je moja majka i, eto, ostao sam sam. Od toga vremena ja živim u ovom gradu — pritištem dugmeta, a u slobodno vrijeme gledam kino. Ali mi uopće nemamo filmova za djecu! Ja sam se razljutio i pretvorio direktore filmskih studija u sove — ja zato imam jedan stroj. Vjerojatno si putem vidio sove. One tamo sjede na drvetu.

— Da, vidio sam! Ali ti ipak nisi rekao, tko ti je odsjekao prste.

— Otac. Stvar je u tome, što sam ja veoma želio da sâm štogod radim, a on je govorio, kako čovjeku nema smisla raditi. Neka za njega rade strojevi. Čovjek mora samo pritiskati dugmad, a zato je dovoljan jedan prst. Zbog toga mi je otac odsjekao ostalih devet. — I dječak sažalno pogleda na svoje ruke.

— A ne bi li ti pošao sa mnom? — iznenada upita Jusuf. — Ostavi ti svoje strojeve i dugmad. Ovo nije grad već nekakvo groblje zarade.

— A što će biti, ako pođem s tobom?

— Bit će zanimljivo. Popet ćemo se po čarobnom drvetu, vidjet ćemo nove zemlje, upoznat ćemo se s drugim ljudima.

— Pa kako bih se ja verao po drvetu? — upita dječak. — Ta ja samo znam pritiskivati dugmad.

— Ne boj se, ja ću ti pomoći. Pođimo! . . . Kako ti je ime?

— Nula-nula-jedan!

— Pa zar je to nekakvo ime? To je telefonski broj!

— U našem gradu ljudi nisu imali imena, bili su samo brojevi. Moj je broj Nula-nula-jedan.

— Od danas ću te ja zvati Mohanom.

— Mo-han, — ponovi dječak rastežući. To je veoma lijepo ime. Kada ga izgovaraš, čini ti se da kuca sat: mo-han, mo-han.

I Mohan pođe za Jusufom. Ali, kada dođe do vrata zastade i pogleda natrag.

— A ipak je ovo veoma velik, lijep grad, — reče on. — Pogledaj kako su ovdje prekrasne kuće, tvornice, strojevi, tržnice, ulice . . . Što će se sa svime tim dogoditi?

— Bez ljudi baš nimalo ne vrijedi tvoj grad, — odgovori Jusuf. — Odjeća postoji zato, da je ljudi nose, poslastice zato da ih jedu, ulice da po njima hodaju. — E, ako u tvornicama ne rade radnici, u kućama se ne smiju žene, na ulicama se ne igraju dječica . . . Reci, jesi li se ti ikada igrao na ulici?

— Što znači — igrati se? — upita Mohan, tužno gledajući Jusufa.

Jusuf pažljivo pogleda Mohana pa stavivši mu ruku na rame reče:

— Pođimo brže odavle, ili će te ovaj šutljivi grad progutati. Čovjek ti ne bi dao ni deset godina, a već ti je čelo puno bora . . .

Jusuf uze Mohana za ruku i povede ga kroz kinokameru prema čarobnom drvetu, na kojem su sjedili direktori filmskih studija i između sebe vodili ozbiljne razgovore.

— Ja sam važniji od tebe, — govoraše jedan.

— Nisi, ja sam važniji od tebe, — odgovarao je drugi.

— Dokaži! — zahtijevao je treći.

— To je veoma jednostavno dokazati. Ja mogu sjediti na grani viseći glavačke.

Rekavši to, on se doista okrenu pa se objesi glavačke na grani, upravo kao šišmiš.

— Sada razumijem — reče prvi direktor, — zašto si ti snimao takve filmove. Ti si ih, vjerojatno, snimao preokrenuvši glavačke aparat.

— Hajdemo brže, — šapnu Jusuf Mohanu. — Neka se samo svađaju. Ne vrijedi se uplitati, to nije dječji posao.

PETO POGLAVLJE

Oprezno hodajući po grani dječaci brzo stigoše do stabla čarobnoga drveta. Srećom, Mohan se sjetio da od kuće ponese sa sobom električnu svjetiljku. Pri svjetlosti te svjetiljke dječaci stadoše silaziti niz drvo. Jusuf — prvi, za njim Mohan. Mohanu bijaše teško

bez prstiju, a Jusuf je svom snagom nastojao pomoći svome novom prijatelju.

I gle, naprijed zasvijetli slaba svjetlost upravo kao da je Mjesec izašao na nebo. Sišavši malo niže, dječaci ugledaše veliku krletku, u kojoj je bio zatvoren Mjesec. Krletku je čuvao div neobična izgleda. Činilo se, kao da je sav od srebra. Oči mu bijahu srebrne, ruke i noge srebrne i jezik isto tako srebrn.

Kada je govorio, iz njegovih su usta izletali srebrni novci. Padajući, oni su udarali jedan o drugi od toga se zrakom razlijegao divan zvuk. Divu je ispod same brade, lagano se njišući, visio u zraku veliki srebrni tanjur. Međutim, kad dječaci bolje razgledaše, vidješe, da to uopće nije tanjur, nego veliki srebrn cvijet nalik na lotos. Cvijet je na dugačkoj srebrnoj stabljici rastao ravno iz divova trbuha. U sredini cvijeta bio je otvor, i novci su, jedva se dotaknuvši latica, propadali pa se po stabljici vraćali u divovu utrobu.

Jusuf je htio da uhvati nekoliko novaca. On pruži ruku, ali istog časa jauknu i povuče je natrag. Novci su pržili kao vatra. Na Jusufovu dlanu skočiše plikovi.

— Kako ćeš se ti sada verati po drvetu? — upita Mohan.

— A zašto bi se dalje verali? — smijući se reče div. — Ostanite u našem carstvu.

— A kakvo je to carstvo? — upita Mohan.

Div dohvati bubanj, koji je ležao pored njega i objesi ga sebi o vrat. To bijaše veoma čudnovat bubanj. Njegove su stjenke bile napravljene od ljudskih kostiju, a s jedne strane bijaše nategnuta bijela koža, s druge pak — crna.

— Hej ti, grdosijo! — reče Jusuf. — Ako ti je drag život, objasni mi što ovo sve znači.

— Kakva je to drskost? — oholo reče div. — Radije pričuvaj svoju glavu. Brbljaš bog zna što, bez ikakvog smisla, glupo, neodgojeno, štene.

— Ja pitam zašto tvoj bubanj nije načinjen od drveta, već od ljudskih kostiju? — upita Jusuf.

— Drvo je skupo, — odvrati div, — a kostiju ima na svijetu koliko te volja — samo uzimaj! Zato sam i načinio svoj bubanj od ljudskih kostiju i presvukao ga ljudskom kožom. Jer ni koža drugih životinja nije jeftina.

— A zašto je s jedne strane nategnuta bijela koža, a s druge — crna? — upita Mohan.

— Tako se, eto, desilo, — reče div. — Jednu sam kožu oderao s crnca, a drugu s bijelca. Ali poštujem ih jednako — po objema kožama jednako lupam svojom palicom. — Tada div stade iz sve snage udarati palicom u bubanj i vikati što ga grlo nosi: »Dum, dum, dum! Dođite pogledati, čarobni svijet! Pogledajte kako žive naši sretni podanici. Ulaznica — svega tri ane. Dum, dum, dum!«

— Ja nemam ni pajsa, — reče Jusuf.

— A ja imam upravo osam ana, — reče Mohan.

Mohan je dao gorostasu osam ana i oni uđoše u čarobni svijet. Ah što je to? Dječaci ugledaše golemu zapuštenu ledinu, na kojoj su se tu i tamo vidjeli pješčani humci. Nigdje se nije moglo vidjeti ni drvce ni travka. Ledinu je presijecala kamena cesta, uz koju su se s obje strane bijelile ljudske kosti. Cestom u dugoj koloni, spotičući se i padajući, vukli su se ljudi. Ruke im bijahu okovane u lance, spojene međusobno jednim dugim lancem. Grozno bijaše gledati te ljude — jedva su micali nogama. Mnogi bijahu tako mršavi, da je od njih ostao samo kostur presvučen kožom.

— Tko ste vi, ljudi? — upita Jusuf.

— Mi smo robovi zlatnog diva, — reče jedan.

— A gdje je zlatni div? — upita Jusuf.

— Kasnije ćeš ga vidjeti, — reče drugi.

— Gdje?

— Tamo, na kraju ceste.

I doista, na kraju ceste dječaci ugledaše zlatnog diva. Po izgledu se on, osim boje, nije razlikovao od srebrnoga i još kada je govorio iz usta su mu mjesto srebrnih padali zlatni novci. I padali su oni u zlatni, a ne u srebrni cvijet.

— Imate li ulaznice? — upita div dječake.

Dječaci mu tresući se od straha pokazaše svoje ulaznice.

— E, sreća vaša! — reče zlatni div. — Da ih niste imali, pretvorio bih vas u svoje robove. A sada pogledajte ovamo.

Div odgurnu zlatnu zavjesu, što je visjela pred njim, i dječaci ugledaše golu ravnicu, na kojoj se izdigao visok bedem. No bedem bijaše od čistog zlata. Dječaci nisu još ni jedamput u svome životu vidjeli tako visok zlatan bedem. U podnožju bedema vrvjeli su mali čovječuljci. Uhvativši se za kraj lanca, kojim su bili okovani robovi zlatnog diva, čovječuljci su nastojali da dovuku lanac što bliže bedemu.

— Zašto to oni rade? — upita Mohan.

— Da bi zlatni bedem rastao, — odgovori div.

— Zar zlatni bedem može rasti? — začudi se Jusuf.

— A kako ne bi, — reče zlatni div. —Za ovo vrijeme, što vi ovdje stojite, on je narastao dvije stope. Gledajte, gledajte pažljivije, pa ćete sami vidjeti kako raste moj zlatni bedem!

Dječaci stadoše pažljivo promatrati bedem i vidješe kako on zaista na očigled raste.

— Jusuf pogleda na čovječuljke i upita:

— A što to oni rade, da bi bedem rastao.

— Zalijevaju naokolo zemlju.

Zlatni div pljesnu dlanovima i podviknu na čovječuljke:

— Brže, brže! Mičite se.

Čovječuljci pustiše kraj zlatnog lanca pa Mohan i Jusuf vidješe, da to uopće nije lanac, nego zlatna cijev, kroz koju teče krv i otiče prema podnožju bedema.

— Ah, pa to je ljudska krv, — usliknu užasnut Jusuf.

— Ali zato pogledaj, kako divno raste moj bedem! — reče zlatni div i grohotom se nasmije iza glasa.

ŠESTO POGLAVLJE

Jusuf i Mohan udariše u bijeg glavom bez obzira i zaustaviše se tek, kada se nađoše na drugom kraju čarobnog carstva. Tu ugledaše visok podij, oko kojeg se okupila gomila naroda. Oči okupljenih bijahu uperene na podij, i svi su kao začarani ponavljali u jedan glas.

— Deset tisuća, trideset tisuća! Četrdeset tisuća.

— Šta je to? — upita Mohan. — Što to oni broje?

— Priđimo bliže, pogledajmo, — predloži Jusuf.

Proguravši se kroz gomilu, dječaci se nađoše pokraj samog podija. Tu vidješe dvanaestgodišnju djevojčicu, tako lijepu, da se ni opisati ne može. Djevojčica bijaše prikovana lancima uz željezni stup. Duge su joj se svilene kose rasule po ramenima. Malu, kao lotosov cvijet lijepu glavu oborila je na rame, a iz očiju su joj se kotrljale krupne suze. Ali najčudnovatije bijaše to, da su se suze, čim bi pale na podij, smjesta pretvarale u divna biserna zrnja. Pored djevojčice, na pletenoj je hasuri sjedio neki čovjek. On bi skupljao biserna zrna, koja su padala, i vikao:

— Prilazite, prilazite! Tko da više? Pred vama je princeza iz čarobne zemlje. Kada ona plače, iz očiju joj pada biser. Prilazite, prilazite! Tko da više?

— Sto tisuća! — viknu netko iz gomile.

— Dvije stotine tisuća!

— Tri stotine tisuća!

Cijena je stalno rasla. Biserje je padalo na podij.

— Koliko bi ti dao za nju? — upita Mohan Jusufa.

— Ja ne bih dao za nju ni pajsa. Ne sviđaju mi se plačljive princeze. Ja volim one, koje se smiju.

— Ali promisli, ona je kraljica bisera.

— No, pa šta onda? — reče Jusuf. — Promisli ti, zato, da bi se dobivao biser, cijelo vrijeme je moraš prisiljavati da plače. Morao bih joj praviti svakakve neugodnosti: okovati je u lance, tući šibom, moriti glađu... Samo je tako moguće doći do tih bijelih zrnaca. Ne, ja ne želim nikoga vrijeđati.

— Imaš pravo — reče Mohan. — Žao mi je jadnice. Treba je pošto poto osloboditi.

— Sviđa li ti se? — upita Jusuf.

— Imao sam nekada knjigu pripovijedaka, ali mi ju je otac oteo i poderao na komadiće. U toj knjižici bijaše naslikana upravo ista ovakva princeza...

Jusuf je malo šutio, razmislio, a zatim pristupio k samom podijumu i glasno viknuo:

— Slušaj-der, princezo! Pokušaj se nasmijati — vidjet ćeš što će biti!

Čovjek koji je sakupljao biser, uznemiri se.

— Hej, tko to tamo savjetuje mojoj princezi da se smije? — povika on skačući s mjesta. — Čuvaj se, ubit ću te! — I on udari princezu bičem.

— Djevojčice! Ako želiš da te ne tuku, — opet poviče Jusuf, — smij se! Bude li te boljelo — smij se. Uvrijede li te — svejedno se smij. Vidjet ćeš, što će se dogoditi.

Princeza se glasno nasmija. Biseri joj prestadoše padati iz očiju. Zato joj mjesto njih s usana posu cvijeće. To bijaše divno živo cvijeće — ruže, tulipani, narcisi, ali kupcima ono ne bijaše potrebno. Razljuti se trgovac biserom, pa još jače ošinu princezu kandžijom.

— Plači! — viknu on.

Ali se ona na to još jače nasmija. Prevareni u svojim nadama, kupci se stadoše razilaziti — ta oni su došli ovamo radi bisera, a ne radi cvijeća.

I najednom se trgovac biserom zaljulja, ispusti kandžiju i pade onesviješten na gomilu ruža i ljiljana. On nikada prije nije vidio cvijeća i od njegova mirisa, na koji se ne bijaše navikao, uhvatila ga nesvjestica.

Tada se Mohan i Jusuf brže bolje popeše na podij, oslobodiše princezu od lanaca, pa uzevši je za ruke odvedoše sa sobom.

Od radosti se princeza veselo smijala, i s njenih je usana kao kiša sipalo mirisavo cvijeće. Tamo gdje bi na zemlju pao koji cvijet,

pojavljivala se cijela lijeha. Zapuštena je ledina oživljavala. Svuda, kuda su prolazila djeca, nicalo je bujno cvijeće i trava.

Mohan bijaše sretan, što je sreo princezu iz svoje omiljele bajke. On reče Jusufu:

— Hajdemo sada odavde! Tu više nemamo šta da radimo.

— Ne, radije ostanimo još malo i sve pregledajmo, — reče Jusuf. — Pa mi smo platili za ulaznice po četiri ane. Nema smisla da nam uzalud propadnu.

SEDMO POGLAVLJE

— A kamo da pođemo? — upita Mohan.

— Kamo svi, tamo ćemo i mi, — odlučno odgovori Jusuf.

Mimo djecu prolazila je velika povorka s raznobojnim zastavama. Ljudi su u zboru uzvikivali: »Glasajte za Aladina! Tko ne glasa za Aladina, taj je izdajica svoje domovine. Živio Aladin!«

Mohan, Jusuf i princeza pođoše za ljudima.

Izvikujući Aladinovo ime i mašući zastavama, gomila je izišla na gradski trg. Jusuf opazi, da su svi stanovnici toga grada slabo i bijedno odjeveni, obrazi im upali od glada, ali su im se oči krijesile radošću i nadom.

— Što se ovdje događa? — upita Jusuf jednog čovjeka.

— Cio svijet zna! Jedini ti ništa ne znaš! — odgovori začuđeno čovjek. Danas će se u našem gradu održati izbori čarobnjaka, koji će nas učiniti sretnim. Pogledaj ovamo... Vidiš, tamo stoji Aladin sa svojom čarobnom svjetiljkom u rukama.

I doista, Jusuf ugleda Aladina, koji je stajao na podiju ukrašenom mnogim raznobojnim zastavama i držao govor.

— Braćo i sestre! — govoraše Aladin. — Ja sam isto tako kao i vi običan čovjek. Meni su razumljivi vaši jadi i vaše nevolje. Ja razumijem, da vi gladujete i da nemate dobre odjeće, da ne možete školovati svoju djecu. Ja znam, da prijašnja vlada ništa nije za vas učinila. Ali to je bila vlada zlatnoga diva, a ja sam postolarov sin, i ja ću vas izbaviti od svih vaših nevolja! S pomoću čarobne lampe učinit ću, da budete sretni. Mogu vam dati sve, što poželite. Gledajte — i vi ćete se sami uvjeriti u snagu moje svjetiljke.

Rekavši to, Aladin protrlja rukom čarobnu svjetiljku i odmah se pred njima pojavi džin, koji upita Aladina:

— Što naređuješ, gospodaru?

— Želim sagraditi za beskućnike prekrasne dvorce. Deder donesi ovamo jedan od dvoraca i pokaži ga ljudima.

Džin se pokloni i istoga ga časa nestade. On se začas iznova pojavi držeći u rukama prekrasni sedmorokatni blistavi dvorac, koji se sjajio poput vatre. Ljudi samo upiljiše u njega oči. Vatra i prozori dvorca bijahu otvoreni. Iz njega je dopirala divna glazba i

strujale bujice jarkoga svijetla. Podovi u dvorcu bijahu pokriveni skupocjenim tepisima, duž zidova stajahu mekani divani. Dugački stolovi bijahu prepuni svakojakih đakonija. Tu bijaše i pečenih kokoši i pirjanog mesa s rižom i začinima i slatkoga pilava, i kurme i svakojakoga voća i povrća, i sladoleda i slatkiša. Ljudima su rasle zazubice, dok su gledali to obilje.

Stotine tisuća usta povikaše:

— Živio Aladin. Glasajte za Aladina! Jedna zemlja! Jedan glas! Jedan Aladin! Jedna svjetiljka.

Aladin pljesnu dlanovima i džina nestade zajedno s dvorcem.

— Glasajte za mene, — reče Aladin, — i dvorci su vaši.

Ljudi krenuše prema kutijama, da glasaju za Aladina, kadli se najedamput začu nečiji uzvik:

— Braćo, ne budite glupani! Ta jadna varalica, sin kukavnoga postolara, jednostavno vas vuče za nos. Samo su meni poznate tajne pravoga čarobnjaštva. Vaša je sreća u mojim rukama. Gledajte! Evo, to je ono. Kapa-nevidljivka. Sulejmanova kapa.

Sva se gomila okrenu na onu stranu, odakle je odjeknuo glas. na visokoj su terasi sjedili svirači, a pred mikrofonom je stajao čarobnjak i držao govor. Jusuf, Mohan i princeza također se okrenuše od Aladina i potrčaše zajedno sa svima ostalima.

— Aladin je varalica, ne glasajte za njega! — vikao je iza glasa novi čarobnjak. — Njegova svjetiljka i džin su smeće, starudija, loša roba koja nikome ne treba! Što on može za vas učiniti pomoću tog oronuloga džina i zarđale svjetiljke? Upravo ništa. Glasajte za mene, zato što samo ja posjedujem kapu nevidljivku. Što sve nisam pretrpio, da dođem do ove kape! Morao sam savladati tisuće poteškoća. Koliko mi je puta život visio o koncu. I sve radi toga, da je pribavim za vas!

— A kakva je korist od tvoje kape? — upita Mohan. — Meni se čini, da je to najobičnija kapa.

Čarobnjak je čuo Mohanove riječi.

— Obična kapa? — viknu on ljutito. — Tko je ustakne postaje nevidljiv. Čovjeka nestane, upravo kao roga s magareće glave. Eto, kako je ona obična! Gledajte! Gledajte! I vi ćete se uvjeriti vlastitim očima o snazi moje kape.

Rekavši to, čarobnjak ustuknu kapu-nevidljivku i odmah nestade s očiju izbezumljene gomile. Sada se samo čuo njegov glas:

— Evo, kakva je snaga kape-nevidljivke! Onaj tko je posjeduje, može nestati i pojaviti se kada god zaželi.

I skinuvši kapu s glave, čarobnjak se ponovo javi pred gledaocima.

— Sve je moguće za onoga, tko posjeduje ovu kapu. Može prodrijeti kamo zaželi, bez ulaznice! Nitko ga ne će zaustaviti. Ustaknite takvu kapu — i možete prisluškivati svaku tajnu, saznati najskrivenije tajne najvećih ljudi. Zaželite li se kretati u najboljem, odabranom društvu — idite hrabro. Ne će vas odanle otjerati, jer vas ne će vidjeti. Pomoću ove kape, čovjek može postati ministar, neopazice doći do najvišeg položaja. Pred kapom-nevidljivkom Aladinova svjetiljka ne vrijedi ništa. Svjetiljku valja čistiti, puniti uljem, a kapu treba samo ustaknuti i stvar je u redu. Priđite bliže, ustaknite kapu. Sve će vam se želje ispuniti! Varalica Aladin ima samo jednu lampu, a ja ću svakome od vas dati po jednu kapu. Vidite li ove vreće? To su sve kape-nevidljivke najbolje kvalitete! Dajte mi svoje glasove i možete ih uzeti. Kapu za glas!

Sav narod pohrli da glasa za čarobnjaka i vikaše:

— Živjela kapa-nevidljivka! Dolje Aladinova svjetiljka!

— Ha! Ha! Ha! — začuje se glasan smijeh s treće terase.

Svi se zaustaviše i okrenuše. Tamo je stajao još jedan čarobnjak. On bijaše odjeven u kratak kaput napravljen od papira, a na glavi je imao papirnatu kapu, na nosu naočari. U rukama je držao novine i smijao se.

— Prijatelji! — povika on. — Ne vjerujte tome brbljavcu. Glupost je sve, štogod on govori! Prevara — i ništa više. Samo

glasajte za njega, i on će ustaknuti svoju hvaljenu kapu-nevidljivku i sakriti se, a vama će ostaviti najobičnije platnene kapice! Ako želite, ustaknite na glavu te glupe kape, ako hoćete napravite od njih duhankese, — korist će biti ista. Samo ako vi, uistinu, i postanete nevidljivi, kakva vam od toga korist? Što ćete raditi, ako vas nestane. Ne, kad već živite u čarobnom svijetu, onda tražite nekrivotvorene čarolije. Eto, tada ćete postati gospodari svoga života. Pogledajte ovamo! Od mojih se čarolija nećete rasplinuti kao dim. Ne ću vam obećavati kule u zraku. Ne, ja vam nudim obične, korisne stvari, koje su svima prijeko potrebne!

Čarobnjak prstom pokaza na jednog čovjeka, po izgledu seljaka i upita ga:

— Eto ti, na primjer! Reci, što bi ti htio?

— Ja bih htio da na mojoj zemlji bude bunar, — reče seljak.

Čarobnjak dahvati iz velike papirnate košare list papira, prošaputa nad njim, i dade ga seljaku. Ovaj na listu ugleda svoje polje, na kojem je raslo proso. I najedamput se usred polja pojavi bunar. Bunarsko se kolo zavrtje, voda šiknu u širokom mlazu i poče se razlijevati po zemlji i natapati polje. Iz kolibe izađe seljakova žena. Pošto zagrabi u krčag vode, ona radosno promatraše svoga muža. A on je u to vrijeme trčao kući stisnuvši u ruci komadić papira, što mu ga je poklonio čarobnjak. Trčao je i govorio:

— Napokon imam bunar! Najzad imam svoj bunar.

— A što ti želiš? — upita čarobnjak drugoga čovjeka.

— U našem selu nema škole, — odgovori čovjek.

Čarobnjak izvadi drugi list papira, prošapta nad njim, puhnu i pruži ga čovjeku. Čovjek pažljivo pogleda papir i vidje na njemu svoju kuću. Pored nje se uzdizala krasna školska zgrada. Djeca s knjigama u ruci išla su u školu. Okolo škole bijaše uređen divan park, tamo su se igrala djeca. Kraj vrata ugleda svoja dva sina. Dječaci su mu mahali rukama i vikali:

— Zdravo, tata!

A on je u to vrijeme trčao kući govoreći:

— Najzad smo dočekali svoju školu. Sada imamo svoju školu!

Ljudi su navalili na čarobnjaka.

— Meni su potrebne cipele, — vikao je jedan.

Čarobnjak im je dao listić papira.

— Ja želim automobil! — vikaše drugi.

Čarobnjak i njemu dade listić papira.

— Nama je potrebna bolnica!

— Nama je potrebna škola!

— Nama je potrebna rijeka!

— Nama je potrebno kazalište!

Čarobnjak je svima razdavao listiće papira.

— Vidiš li ti što na tim papirićima? — upita Mohan Jusufa.

— Ne, ja vidim samo jednake listiće papira, — odgovori Jusuf.

— A možda se, — reče Mohan, — ovim ljudima čini, da vide na papiru ono, što već odavna žele imati. Što ti misliš?

Jusuf uhvati za ruku čovjeka, koji je molio čarobnjaka da mu da cipele, i upita:

— Jesi li dobio cipele?

Čovjek srdito turi list papira Jusufu pod nos i reče:

— Šta je tebi, jesi li oslijepio? Zar ne vidiš moje nove cipele?

Ali Jusuf doista ništa nije vidio, osim običnog lista papira.

— Ako su po tvome mišljenju cipele, — reče on — obuci ih!

Čovjek pokuša da navuče na noge listić papira, ali se papir smjesta podera. Kad to vidje, čarobnjak dreknu:

— Tko se to tamo usudio da se plete u moje poslove. Tko je posumnjao u moć moga čarobnjaštva. Tjerajte ga iz naše zemlje, jer će čarolije izgubiti snagu i vašoj će sreći doći kraj!

— Sva tri čarobnjaka i birači, koje su oni prevarili, jurnuše da uhvate djecu. Ali je Jusuf uspio da ugrabi iz hrpe kapa tri kape-nevidljivke. Jednu je od njih on natukao na glavu, a dvije je tutnuo Mohanu i princezi i naredio, da ih brže bolje ustaknu. Djece nestade,

i to je bilo baš u pravi čas, jer im drugačije ne bi pošlo za rukom da živi umaknu razjarenoj gomili.

Držćući od straha, Jusuf, Mohan i princeza kliznuše za vrata čarobnoga svijeta. Tamo je sjedio srebrni div i prodavao ulaznice po četiri ane. Ugledavši djecu, on upita tužnim glasom:

— Imate li štogod za jelo. Tri stotine godina sjedim ovdje gladan. Smilujte mi se, dajte mi štogod.

Djeca dadoše divu svoje kape-nevidljivke.

— Stresi ih kako treba i ustakni na glavu, — reče Jusuf. — Dobit ćeš sve, što samo zaželiš. Tako vele vaši čarobnjaci.

OSMO POGLAVLJE

Jusuf, Mohan i princeza bili su veoma gladni — otkako su dospjeli u zemlju zlatnoga diva, nisu ni mrvice imali u ustima. Ali je od svih najviše izgladnjela princeza. Kako ne bi! Pa nju su namjerno mučili gladom, da bi što više plakala. Zato, tek što stigoše do čarobnoga drveta, sve troje navali na njegove sočne i slatke plodove. Pošto malo utoliše glad, Mohan upita djevojčicu:

— Koje si ti zemlje princeza?

— Nijedne, — odgovori ona. — Ja uopće nisam princeza, nego sam pekarova kći.

— O, pa kako da nisi princeza? — začuđeno uskliknu Mohan. A kako to, kada su te prodavali, trgovac biserom govoraše...

— Što se sve ne pripovijeda; — upade u riječ ona. Evo kako je bilo. U gradu, u kojem smo živjeli, moj je otac držao mali dućan, u kojem je trgovao slatkim pecivom. Otac, majka i ja — sve troje smo radili u pekari: mijesili tijesto, pravili pecivo i pekli ga u velikoj peći. Mijesiti tijesto, stavljati ga u kalupe, metati ga u peć i držati tamo tako dugo, dok se pecivo ne ispeče — veoma je težak posao. I vaditi iz peći gotovo pecivo, a na njegovo mjesto stavljati drugo — također nije sasvim lako. Bila sam još sasvim malena, željela sam se igrati na ulici s prijateljicama, a raditi se moralo od jutra do noći. I tako jednom razbolje se mati, pa smo samo otac i ja morali raditi u pekari. Nisam pripazila, pa mi je izgorjela puna peć peciva. Zbog toga se otac na mene veoma naljutio, istukao me i otjerao na ulicu. Stajala sam pred vratima i plakala. I najednom se neki starac zaustavio pokraj mene, sagnuo se i počeo nešto sakupljati po zemlji oko mojih nogu. Što bi to moglo biti? I ja stadoh gledati preda se, a suze su mi se osušile na očima. Tada se starac uspravi i poče me veoma pažljivo promatrati. Zatim me uze za ruku i povede u našu pekaru.

— Nije li te sram da tučeš tako malenu djevojčicu? — reče starac mojemu ocu.

— To je moja kći! — odgovori otac. — Tko će je tući ako ne će otac! Ona mi mora pomagati u pekari. Imam na grbači veliki dug, a danas je njoj izgorjela puna peć peciva. Tko bi se laka srca pomirio s tolikim gubitkom. Ja sam veoma siromašan i jedva jedvice mogu da prehranim obitelj. Prema tome, nije zaslužila da se za nju zauzimaš i danas sam je prvi put u životu istukao, a imao sam i zašto!

— Ako si siromašan, — reče starac, — i teško ti je hraniti djevojčicu, daj je meni. Ja ću je pokćeriti. Ni u čemu ne će oskudijevati. Živjet će u bogatoj kući, nositi skupocjenu odjeću, nabavit ću joj najbolje učitelje.

— A tko će onda raditi u pekari? Hoćeš valjda ti?

— Daj mi djevojčicu i ja ću platiti sve tvoje dugove, a povrh toga dat ću ti još toliko novaca, da ćeš moći mirno proživjeti cio svoj život.

Rekavši to, starac izvadi novčarku punu dukata pa je metnu ocu na dlan. Otac gledaše čas novčarku, čas mene i napokon se odlučio: uzeo je novac a mene dao starcu. Bio je on veoma siromašan, moj otac, pa je mislio da će kćerci biti dobro u bogataševoj kući.

— Dakle, tako si se ti rastala sa svojim ocem? — upita Jusuf.

— Da, — reče djevojčica, — i tako sam se rastala... Taj je starac bio zlatar. Posadio me u svoja kola i odvezao me kući. Putem me upitao: »Plačeš li svaki dan, kćeri moja?«

— Ne, uvijek se smijem, — rekoh. — Danas sam zaplakala prvi put.

— D-da! — izusti starac, i nešto se zamisli. Kuća, u kojoj me smjestio, bijaše prostrana i lijepa. Starac me obukao u svečanu, skupocjenu odjeću i dosita nahranio ukusnim jelima. Imala sam četveroprežnu kočiju, u kojoj sam se mogla voziti po gradu. Sve je u njegovoj kući bilo dobro, samo jedno loše...

— Što? — upita Mohan.

— Svaku večer me starac poslije jela tukao. Ja sam plakala i vikala, a starac bi navio gramofon, da ne bi tko na ulicu čuo kako ja plačem i vičem. Tako je išlo iz dana u dan. On me silio da plačem, a sam je u svileni rubac skupljao biserje, u koje su se pretvarale moje suze. Tim je biserjem on ukrasio izlog svojega dućana, i od tog se vremena gomila naroda skupljala pred izlogom, jer nitko nikada nije imao prilike da vidi takvoga divnoga bisera. Biserna zrna, koja su padala iz mojih očiju, bijahu tako velika, svijetla i čista, da se biser, koji se dobiva s morskoga dna činio prema njemu kao

lažan. Uskoro je glas o divnom biseru staroga zlatara dopro do patišahovih ušiju. Patišah je pozvao k sebi starca i naredio, da mu pokaže znameniti biser. On je imao smisla za dragocjenosti i volio je skupljati dragulje, biser i svakojako drago kamenje. Svaki patišah voli da nešto sakuplja. Neki od njih sakupljaju dragulje, drugi — autobusne ulaznice... Pažljivo razgledavši svaki biser, patišah upita zlatara:

— Gdje ti nabavljaš ovaj biser?

Starac pokuša prevariti patišaha i reče: — Taj je biser dobiven s morskog dna. Ali i sam patišah bijaše veoma lukav i nije se dao prevariti. On reče starcu:

— Reci istinu, odakle si dobio ovaj biser, u protivnom ću narediti da ti odrube glavu!

Starac zadrhta od straha. — Ne naređuj da me pogube! — zamoli on. — Reći ću ti cijelu istinu. Ovaj biser nisam dobio iz morskih dubina. To su jednostavno suze jedne djevojčice, kćerke siromašnoga pekara.

Spočetka patišah nije vjerovao starcu, a zatim povjerova i naredi da me smjesta dovedu u dvorac.

Rečeno — učinjeno. Doveli su me u dvorac i prisili da plačem pred patišahom.

Kada patišah vidje, da se moje suza doista pretvaraju u biserna zrna, veoma se obradova.

Kako sam već rekla, taj je patišah volio skupljati dragocjeno kamenje. On naredi da što prije ubiju zlatara, a mene je uzeo u dvorac, zatvorio me u jednu sobu i postavio stražu da me čuva.

Živjeti u dvorcu bilo je gore, nego kod staroga majstora. Patišah me je tjerao da plačem po nekoliko puta na dan, jer je ratovao sa susjednim zemljama, te mu je bila potrebna velika vojska, a za vojsku mu je trebalo novaca. Kada se blagajna patišahova napunila biserjem, on navali na susjedne zemlje. Ali jednom prilikom patišah je izgubio bitku. Neprijatelji provališe u njegovo carstvo, opljačkaše dvorac, a ja dopadoh u ruke jednom vojniku. Vojnik

je mislio, da sam ja obična djevojčica i proda me za deset zlatnika trgovcu, koji je trgovao robljem. No, a što se dogodilo dalje, vi već znate.

Dok je princeza pripovijedala svoj život, sve troje se odmorilo, najelo te odlučiše da silaze dalje po čarobnom drvetu.

— Ja ću poći prvi, — reče Jusuf, — Mohan će poći za mnom. No, a ti, miss Slatka Pogačice, — Jusuf se okrenu prema djevojčici, — idi za Mohanom i pomaži mu čime god možeš. On ima samo jedan prst na obje ruke. Ako ne budemo pomagali Mohanu, on će loše proći.

Djevojčici se veoma svidjelo njezino novo ime, — miss Slatka Pogačica. Ona se nasmija i reče:

— Jadni Mohan, kako je njemu teško!

— Ne, meni je lako! — srdito progunđa Mohan.

— Doduše, od puzanja po ovome drvetu malo mi trnu ruke, ali mi se čini, da mi to rastu novi prsti . . .

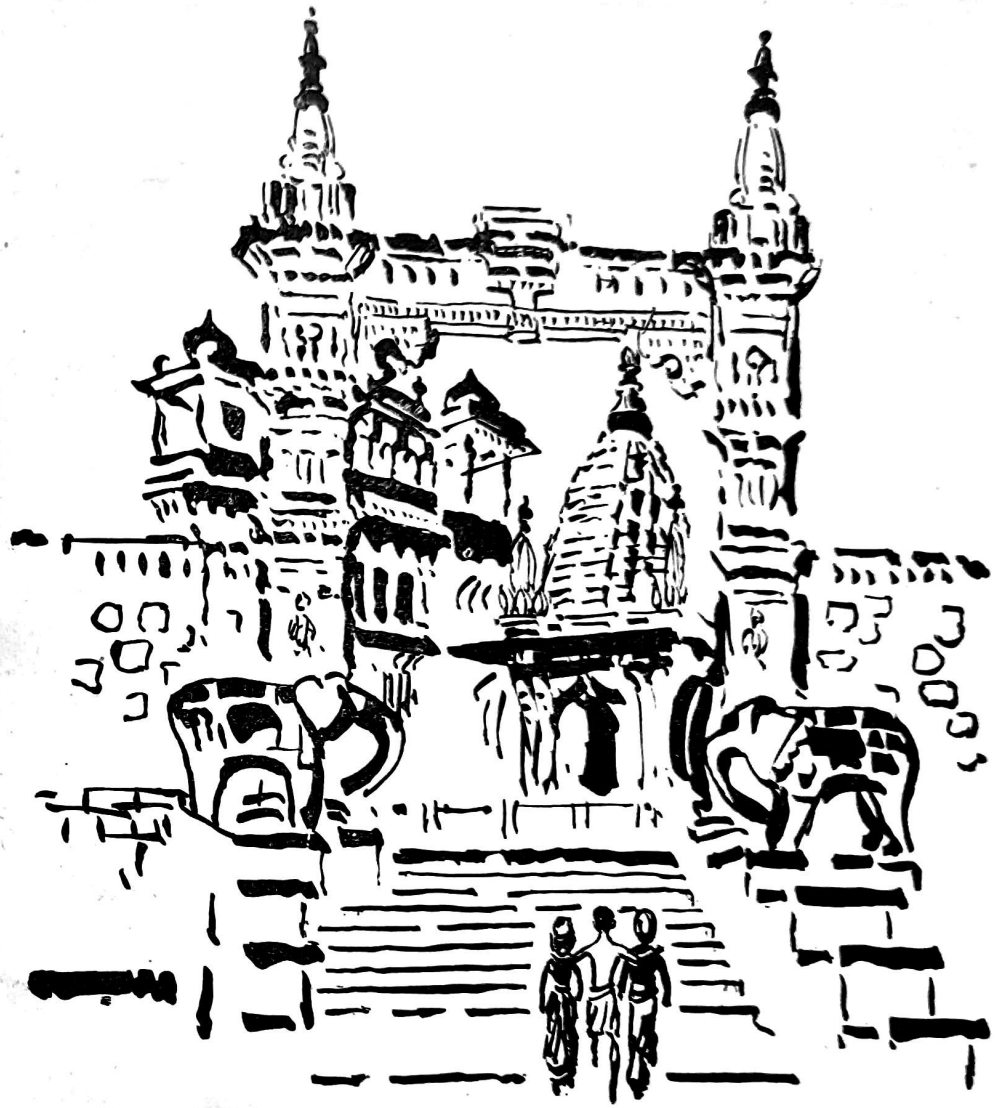

DEVETO POGLAVLJE

Dugo, veoma dugo Jusuf, Mohan i miss Slatka Pogačica silazili su niz drvo. Jusuf je išao naprijed i osvjetljavao put Mohanovom svjetiljkom. Napokon se zaustavio kraj goleme grane, na kojoj

bijaše prikovana ploča. Na ploči su se svijetlila plamena slova: »Čuvaj se! Ni koraka dalje! Ovo je grad zmija.«

— Oh! — uzviknu princeza. — Ja se veoma bojim zmija!

— I ja, — reče Mohan. Radije pođimo dalje odavde.

— Ne, — reče Jusuf — ostanimo. Treba da pogledamo, kakav je to grad.

I oprezno se krećući po grani, sve troje krenuše naprijed. Uskoro dođoše do gradskih vrata. Jusuf zakuca. Iza teških dobro zatvorenih vrata začu se stražarev glas:

— Ako vam je drag život, onda...

— Ne, nije nam drag! — prekinu ga Jusuf. — Otvorite!

— A ipak bi vam bilo bolje, da ne ulazite, — reče stražar, otvarajući vrata.

Ali Jusuf uze za ruke Mohana i princezu pa smiono pođe naprijed. Pošto propusti djecu, stražar ih najprije pažljivo pretraži, a zatim žurno zatvori za njima vrata. Grad bijaše prekrasan — ravne široke ulice, popločene kamenim pločama, veličanstvene krasne građevine. Svagdje bijaše tako čisto, da se ni trun nije mogao vidjeti. Ljudi su bili odjeveni u lijepu skupu odjeću, ali su svi, iz nepoznatoga razloga išli šuteći, plašljivo se obazirali naokolo. Ni na jednom se licu nije moglo vidjeti ništa nalik na smijeh.

Duž ulica nizali su se dugi redovi dućana i šatri krcatih robom. Djeca se nesvijesno zaustaviše. Što bi to moglo biti? Iza svake klupe i tezge bijaše sagrađen žičani kavez, u kojemu je šćućuren sjedio trgovac. Kada bi tezgi prišao kupac, trgovac je otvarao maleni prozorčić, upravo za to napravljen na mreži, izdavao zamotanu robu, primao novce, i prozorčić bi se odmah zatvarao.

Ali najčudnovatije u ovom neobičnom gradu bijaše to, što su samo šatre i tezge s robom bile bez gustih žičanih mreža, koje bijahu na svim ulazima i prozorima kuća, na svim izlazima iz ćorsokaka i ulica.

— Pogledajte, a što je ovo? — upita Mohan, pokazujući uvis.

Jusuf podiže glavu i vidje, da je i cio grad potpuno obavijen

jednom golemom mrežom. Ta se željezna mreža, kao drugo nebo, podizala nad krovovima najviših kuća.

— Čudesa! — reče Jusuf.

— A jeste li primijetili, — reče princeza, — eto već koliko vremena idemo po gradu, a do sada još nismo vidjeli ni jednoga parka, ni jednoga drveta, ni jednoga grmečka, ni jednoga cvijeta.

Jusuf i Mohan obazreše se naokolo. I doista, putem nisu naišli ni na park, ni na cvijet, ni na drvo...

— Zanimljivo, što bi to moglo biti? — reče Jusuf.

Djeca stadoše raspitivati prolaznike, ali im nitko nije ništa objasnio. Tek što bi čuo pitanje, čovjek bi zadrhtao, problijedio i šutke oborio glavu, pa se žurio da nastavi put.

— A iza ovoga mora nešto da se krije! — reče Jusuf svojim prijateljima.

— Odlazimo brže odavle — predloži Mohan. — Kada gledam na ovaj grad, nehotice se sjetim svoga. Razlika je samo u tome, što ovdje još žive ljudi, a tamo ih više nema. Ali mi se čini, da uskoro i u ovom gradu ne će biti nikoga.

— Ne, ne — reče Jusuf. — Kad smo već jednom došli ovamo, onda dajte da razgledamo sve kako treba.

Nastade večer. Djeca su se veoma umorila, pa odlučiše da prenoće u svratištu. Vlasnik ih je svratišta prije svega pretražio, ali na Jusufovo pitanje, zašto on to čini, ništa nije odgovorio. Kad gazda odvede djecu u sobu, koja bijaše za njih određena, oni ugledaše tri golema željezna kreveta, na kojima je sve — dušeci, jastuci, pokrivači — bilo napravljeno od veoma tanke željezne mreže. Od isto tako tanke mreže bijaše napravljen i zastor navučen na krevetima. Kada je čovjek lijegao u postelju i navlačio zastor, činilo se da spava u krleci.

— Veoma čudno, — reče princeza. — A ima li ovdje vode? Žedna sam.

Jusuf pretraži sobu i vidje u kutu slavinu. Na slavinu je također bilo nataknuto malo željezno sito, pa je voda u tankim mlaze-

vima protjecala kroz njega. Princeza se napila vode. Još je sreća, da je voda ovdje bila najobičnija, a ne od željezne žice, jer bi, ne leži vraže, zapela djevojčici u grlu.

Uvečer, tek što je sunce zašlo, cio se grad obasja nekim neviđenim svijetlom. Svijetlo je bilo tako jako, da u gradu ne bijaše ni jednoga tamnoga kutka. Pod tim su se svijetlom pločnici blistali kao zrcala, tako da ni jedna slamka ne bi mogla ostati neopažena.

— Odakle ovo svijetlo? — upita Jusuf.

— Pogledaj tamo, — reče Mohan pokazujući na prozor.

— Zašto tamo, — reče princeza. — Pogledaj radije na strop.

Sve troje pogledaše na strop. On sav bijaše od prozirnog stakla, i djeca ugledaše visoku kulu, kojoj se na vrhu okretala poput sunca golema žarka lopta. To je ona i obasjavala cio grad šireći to zasljepljujuće svijetlo.

— Kako ćemo spavati, kada je oko nas tako svijetlo? — upita Mohan.

— Veoma jednostavno, — odgovori princeza. — Zatvori oči rukama i spavaj!

Tako i učiniše. Zatvoriše oči rukama i zaspaše. Međutim ih o ponoći probudi strašna vika. Prva se probudila princeza i pozvala Mohana, a Mohan je probudio Jusufa.

— No što je — što se dogodilo? — progunđa Jusuf kroza san. — Zašto mi smetate da spavam...

— Ta ustani, ustani! — prekidoše ga princeza i Mohan. — Čuješ li kako viču na ulici?

I doista, vika je pod prozorom postajala sve jača, žalosnija. Sada su se usred općega plača mogli razlikovati muški, ženski i dječji glasovi. Jusuf, Mohan i princeza brzo se obukoše pa otrčaše na ulicu. Tamo ugledaše veliku gomilu. Ljudi su se udarali šakama u prsa i glasno plakali. Pred povorkom, na ramenima muškaraca, ljuljalo se deset dugih škrinja.

— Šta je u tim škrinjama, brate? — upita Jusuf jednoga čovjeka.

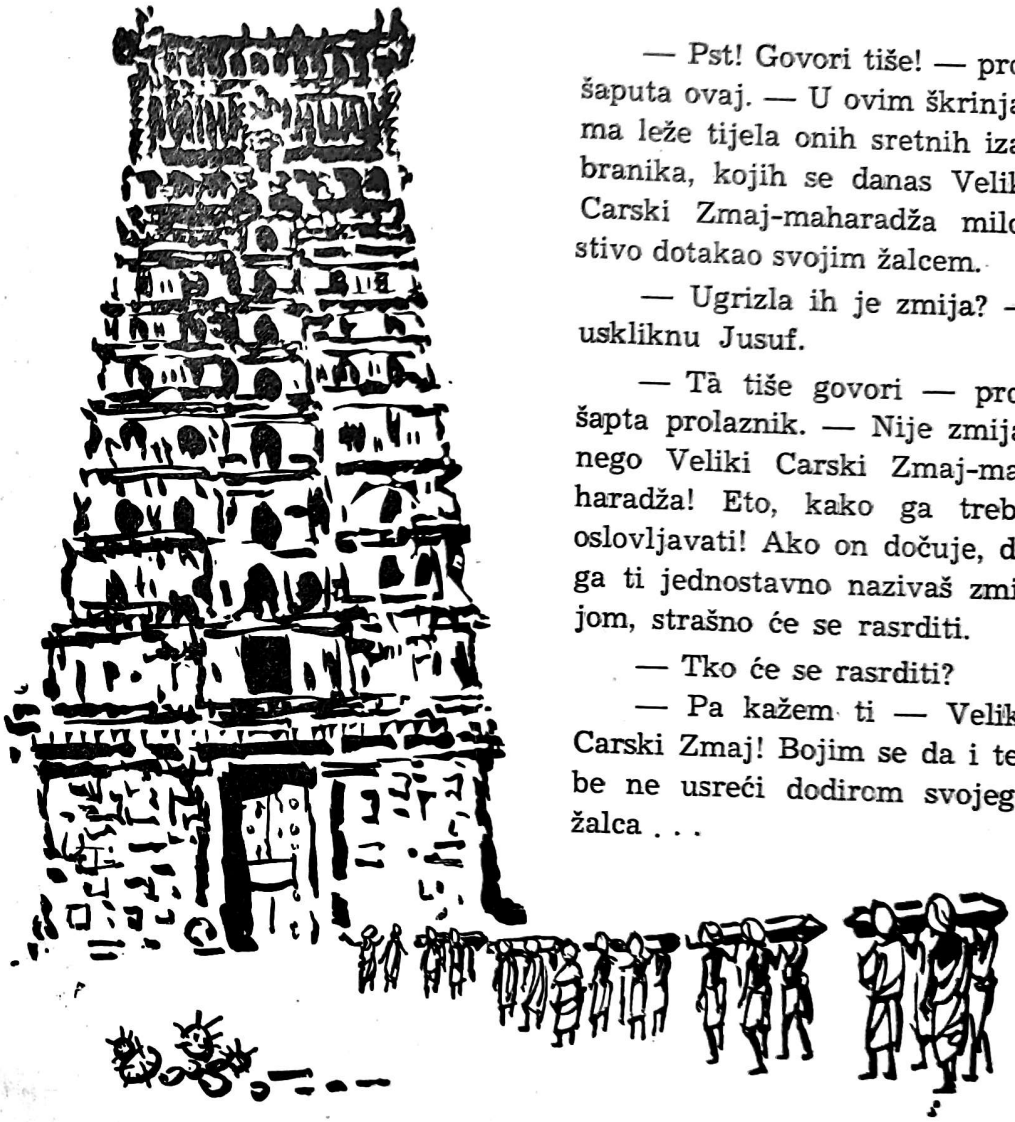

— Pst! Govori tiše! — prošaputa ovaj. — U ovim škrinjama leže tijela onih sretnih izabranika, kojih se danas Veliki Carski Zmaj-maharadža milostivo dotakao svojim žalcem.

— Ugrizla ih je zmija? — uskliknu Jusuf.

— Tà tiše govori — prošapta prolaznik. — Nije zmija, nego Veliki Carski Zmaj-maharadža! Eto, kako ga treba oslovljavati! Ako on dočuje, da ga ti jednostavno nazivaš zmijom, strašno će se rasrditi.

— Tko će se rasrditi?

— Pa kažem ti — Veliki Carski Zmaj! Bojim se da i tebe ne usreći dodirom svojega žalca...

— Zar je ljudima drago, kad ih on grize? — upita princeza. — Pa oni od toga umiru!

— Naravno, umiru. Ali on je — vladar našega grada, Veliki Carski Zmaj-maharadža. Zato mi i nazivamo sretnicima sve one,

koje on počasti svojim dodirom. Svaki dan on ujeda deset ljudi . . . ja, naime, hoću da kažem — ne ujeda, nego ih počasti svojom visokom milošću.

— Deset ljudi umire svaki dan?! — uskliknu Jusuf.

— Pa zašto ne ubijete toga okrutnoga zmaja?

— Tiše! Šta ti govoriš! — prošapta čovjek strašno problijedjevši.

On udari u bijeg i umiješavši se u gomilu poče glasno plakati i udarati se u prsa. A gomila se neprestano povećavala. Ljudi su išli u beskrajnom redu plačući i naričući.

Na čelu povorke polako se micalo deset škrinja, pokrivenih crnim suknom. Škrinje bijahu veoma velike. Svaku je od njih nosilo po dvanaest ljudi.

— Zar su te škrinje tako teške? — upita Mohan jednoga čovjeka.

— Jesu, — odgovori ovaj. — U svakoj od njih ne leži samo tijelo sretnoga izabranika, već i sav njegov imetak. Zlatnici, zlatno i srebrno posuđe, dragocjeno kamenje, najljepša odjeća, obveznice na kuću, zemlju . . .

— Čemu to?

— Takav je kod nas običaj. Ako netko umire od zmajeva ujeda . . . to jest, htio sam reći — od dodira žalca Velikoga Carskoga Zmaja-maharadže, onda ga zajedno sa svim imutkom polože u crnu škrinju i postave eno tamo, pred onom visokom kulom.

— A čemu to?

— U kuli stanuje sarkar-vladar i zaštitnik našega grada. To je on izdao takav zakon.

— Čudan zakon, da se čovjeku poslije smrti oduzima cio njegov imutak!

— Da, ali ne treba zaboraviti, da su troškovi za zaštitu grada veoma veliki, — reče čovjek. — Za rasvjetu lopte, koja se vrti na kuli, potrebne su stotine tisuća rupija; metalna mreža, koja opasuje naš grad, također stoji mnogo novaca. Ona je napravljena

zato, da se srdžba našeg vladara, Velikoga Carskoga Zmaja-maharadže, ne sruči na glave njegovih poslušnih robova. Sve je drveće u gradu posječeno, da bi se još izdaleka mogao ugledati Veliki Zmaj, ako počasti naš grad svojom posjetom. Ma koliko tražili, ne ćete kod nas naći ni jednoga stabla.

— Da, to je istina, — reče princeza. — Mi na vašim ulicama nismo vidjeli ni jednoga grmića.

— Bez drveća i grmlja lakše se čuvamo od gnjeva Velikoga Carskoga Zmaja. Sve su naše kuće od kamena, ulice i sokaci su popločeni, sve su vodovodne slavine pokrivene metalnim mrežama. Upravitelj našega grada čini sve, da produži naš život, a ipak ne prođe ni jedan dan, a da deset ljudi ne prijeđe u bolji svijet pomoću Velikoga Carskoga Zmaja-maharadže.

— Ali zar nitko od vas nije vidio toga zmaja? — upita Jusuf. — Ta pri takvom žarkom svijetlu, mora da ga nije teško naći i ubiti.

— Tiše, ne govori tako! Ako te čuje, i tebe će ugristi.

Čovjek problijedje i udari bježati od Jusufa. Ali nije stigao protrčati ni nekoliko koraka, kad se zaljulja i pade kao pokošen. Bacao se po zemlji i strašno vikao:

— Ugrizao me! Ugrizao me! Ugrizao me Zmaj-maharadža.

Gomila još jače zabruja. Žene su čupale sebi vlasi i posipale glave pepelom. Jusuf, Mohan i princeza potrčaše prema nesretnom »sretniku«, ali on već bijaše mrtav. Na čelu mu je bila tamna, modra mrlja od zmijskoga ujeda. Međutim, samoga zmaja bijaše nemoguće vidjeti. Nije se moglo shvatiti, ni domisliti, odakle se pojavio i kamo je iščezao. Brzo donesoše crnu škrinju i u nju položiše čovjeka, s kojim je maločas razgovarao Jusuf.

Najedamput odnekle odozgo zagrmje strašan glas:

— Držćite, stanovnici grada! Bojte se gnjeva Velikoga Carskoga Zmaja-maharadže. Onaj, tko se digne protiv njega, bit će odmah na mjestu usmrćen kao ovaj čovjek!

— Smiluj se, gospodaru! Mi smo tvoji pokorni robovi, — zavikaše u jedan glas svi muškarci, žene i djeca i popadaše ničice na zemlju.

Samo su Jusuf, Mohan i princeza ostali da stoje.

— Lezite, lezite i vi! — povikaše im sa svih strana.

— Zašto da mi legnemo? — ponosno reče Jusuf. — Još nam samo to treba da se počnemo ponižavati pred nekim poganim zmajem.

— Strepite! Strepite! — grmio je isti glas. — Strepite pred Velikim Carem Zmajem-maharadžom!

Ljudi zaplakaše još jače i ponesoše naprijed crne škrinje.

Napokon povorka stiže do kule, ograđene visokom željeznom ogradom, na kojoj velikim slovima bijaše napisano: »Ulaz zabranjen!« Ljudi pokraj nje spustiše crne škrinje i zaustaviše se s poštovanjem gledajući na kulu. Golema željezna vrata bijahu zatvorena. Odjednom se odnekle odozgo začu miran, odmjeren glas:

— Vraćajte se svojim kućama, građani! Tijela ovih ljudi mi ćemo predati vatri, a njihovo ćemo bogatstvo potrošiti za dobrobit našega grada. Ne gubite nade. Doći će vrijeme i mi ćemo naći sredstva da ublažimo gnjev Velikoga Carskoga Zmaja-maharadže. Mi činimo sve, da vas očuvamo od dodira njegova žalca i da produžimo vaš život. Ali, na našu veliku žalost, do sada su svi naši pokušaji ostali uzaludni. Takva je volja svevišnjega. Tko ima snage da joj se suprotstavi! Tko će odoljeti žalcu Velikoga Carskoga Zmaja-maharadže! Idite, djeco moja, vratite se mirno svojoj kući!

— Čiji je to glas? — upita Mohan.

— To je glas našega sarkara, — odgovoriše mu.

— Ali zašto vaš sarkar ne izađe iz kule i ne porazgovara s ljudima otvoreno.

— Tko zna! Može biti da se i on kao i svi ljudi boji Velikoga Carskoga Zmaja-maharadže.

— No, a kako izgleda taj vaš sarkar?

— Ni to mi ne znamo. Njega nitko nikada nije vidio. Hranu i sve potrebno mi donosimo ovamo i ostavljamo evo tu kraj ograde.

— Idite, idite, djeco moja! — ponovi glas iz kule. — Brže se razilazite kućama.

Svi se stanovnici okrenuše i počeše razilaziti. Samo su Jusuf, Mohan i princeza ostali da stoje pred željeznim vratima.

— Pođimo i mi natrag u svratište, — reče Mohan.

— Ne, ja želim da vidim, kako izgleda taj tajanstveni sarkar, — reče Jusuf.

— Pa rekli su ti, da do sada još ni jedan čovjek u gradu nije vidio sarkara. A kako ga onda ti možeš vidjeti?

— E, pa ja ću barem pogledati, šta je u ovim škrinjama.

Jusuf podiže poklopac jedne škrinje i već htjede zaviriti onamo, kad odjednom odozgo odjeknu isti onaj glas.

— Čuvaj se, stranče! Ne narušavaj mir pokojnika. Odlazi odavle.

— Hajdemo, Jusufe, hajdemo brže! Ja se bojim — prošaputa princeza.

— I ja, — reče Jusuf.

Uhvativši se za ruke djeca potrčaše kući. Ali se na vratima gostionice Jusuf zaustavi i reče:

— Ja ipak želim pogledati, što će biti dalje.

Mohan i princeza počeše ga naizmjence nagovarati da uđe u kuću, ali Jusuf nije htio ni da čuje. Cijeli su sat njih troje stajali pred vratima i gledali na kulu. Međutim, za to se vrijeme upravo ništa nije dogodilo. Vrata su na kuli kao i prije ostala zatvorena, a crne škrinje stajale pokraj željezne ograde. Napokon, nakon dva sata, a možda i više, golema se lopta na vrhu kule ugasi, i cio grad utonu u mrak.

Tada Jusuf napipa Mohanovu ruku, položi je u princezinu ruku i reče:

— Ostanite oboje ovdje, a ja odoh do kule pa ću pogledati, što se tamo događa.

— Ne idi, Jusufe, ne idi, — molila je princeza.

— Ne, treba ići, — reče Jusuf. — Sada je veoma tamno i meni se čini, da će upravo sada oni početi prenositi škrinje.

— Zašto misliš, da će sarkar ovoga grada raditi po takvom mraku? — upita Mohan.

— Ne samo u ovom gradu, — odgovori Jusuf, — nego i u mnogim drugim gradovima sarkari vole svoje poslove obavljati po mraku. Mrak ih pokriva od očiju podanika. Tako kažu ljudi. No, pustite me, ja idem. — I Jusuf otrča.

Bio je mrak kao u rogu, stišali su se vapaji građana, i u grobnoj tišini ulica odjekivao je samo laki bat Jusufovih sandala. Uskoro njegovi koraci sasvim zamuknuše. I najednom tišinu propara prodoran krik. Princeza se u strahu stisnula uz Mohana, i istoga časa na kuli planu i zasvijetli se lopta. Djeca nehotice zažmuriše. I kad im se oči navikoše na jarko svijetlo, ugledaše dugačku ravnu ulicu s kulom na kraju. Crnih je škrinja nestalo i tamo, gdje su one stajale, pokraj ograde, nepomično je ležao Jusuf.

— Jao, jao — zavikaše princeza i Mohan roneći suze i pohrliše svome prijatelju.

Princeza pridiže Jusufu glavu, položi je sebi na krilo i ugleda na čelu crnu ranicu — trag zmajeva uboda. Princeza još jače zaplaka, a gledajući na nju zaplaka i Mohan. Najedamput se nečija ruka dotaknu Mohanova ramena i tihi glas upita:

— Što se dogodilo? Zašto vi plačete?

— Umro nam je prijatelj. Ugrizao ga je zmaj-maharadža.

— Zmaj-maharadža? — u čovjekovu glasu prozvuča sakriven podsmijeh, i djeca podigoše glave.

Pred njima stajaše starac duge valovite brade. Bijaše odjeven u zelen kaftan, a u ruci je držao palicu, kojoj kao ukras bijahu dodana dva mala krila. Krila su cijelo vrijeme treperila pa se činilo, da će se palica svakoga časa istrgnuti iz starčevih ruku i odletjeti.

Starac se nasmiješi i reče:

— Ne plačite, vaš prijatelj nije umro. Samo je pao u nesvijest.

Princeza i Mohan uhvatiše starca za ruke i stadoše ga moliti:

— Djedice, spasi našega prijatelja.

— Ne mogu, — odgovori starac. — Vrlo sam star. A eto ti možeš, — i pogleda na Mohana.

— Ja? Ali kako? Čime?

— Protiv ujeda ovoga zmaja ima lijek...

— Reci, gdje da ga nađem, — usklikne Mohan.

— A hoćeš li poći da tražiš?

— Idem! — odlučno reče Mohan. — Čak i ako radi spasa moga prijatelja budem morao žrtvovati svoj život, učinit ću to rado.

— Dobro, sinko! reče starac i potapše Mohana po ramenu. — Morat ćeš napustiti ovaj grad i opet krenuti na putovanje po čarobnom drvetu, samo već ovaj put sâm.

— Šta ću, idem sam.

— Pokušaj. Morat ćeš silaziti ne manje od milje, dok ne ugledaš veliku granu.

— S lijeve ili s desne strane?

— S lijeve. Na toj je grani prikovana ploča i na njoj piše: »Grad usnulih«. Poći ćeš po toj grani. Nakon dvije i pol milje doći ćeš do njezina kraja i ugledati pred sobom pećinu. Ta pećina vodi sedam milja ispod brda. Proći ćeš kroz nju i dospjeti u dolinu. U toj se dolini i nalazi »Grad usnulih«.

— No, a gdje ću tamo naći lijek protiv zmijskoga ujeda? — upita Mohan.

— Pričekaj. Sve ću ti reći po redu. Potražit ćeš najstarijeg čovjeka u tome gradu. Na njegovu vratu na zlatnom lancu visi veliki rubin. Ako ti ga starac pokloni — Jusuf je spasen. Taj rubin ima čarobnu moć, da izvlači zmijski otrov iz rana i da oživi čovjeka. Ali to sve ti moraš učiniti za tri dana, jer će u protivnom zmajski otrov prodrijeti Jusufu u mozak a onda ga više nitko na svijetu ne će moći povratiti u život.

— Odmah odoh po rubin, — reče Mohan. — Ali što će biti s Jusufom i princezom?

— Ne brini, ja ću se pobrinuti za njih. Ja stanujem u podrumu susjedne kuće i vaša će princeza poći sa mnom. Nas ćemo dvoje čuvati Jusufa. A ti idi, pribavi rubin, i vrati se brzo natrag.

Kad Mohan ode, starac reče princezi:

— No, hajdemo kući, djevojčice.

— A što ćemo s Jusufom?

— Ostavimo ga ovdje. Oni će ga sami pokupiti i unijeti u kulu.

— Ali oni će ga spaliti!

— Ne, ne prije tri dana.

— Kako znate?

— Reći ću ti kod kuće. A ovdje ne treba dugo ostajati, jer će nas sarkar opaziti, pa će biti zlo.

Starac uhvati za ruku princezu i povede je kući. Tamo on izvadi iz škrinje zrcalo.

— Što je to? — upita princeza.

— Ovo je čarobno zrcalo. U njemu se može vidjeti sve, što zaželiš.

Starac potegnu za uzicu privezanu za ogledalo. Po glatkoj površini stakla pojuriše valovi, upravo kao po mirnoj vodi, kada u nju baciš kamen. Kada se valovi smiriše, princeza ugleda Mohana. On je oprezno i s velikim naporom silazio po granama čarobnoga drveta. Zatim nestade Mohanova lika, a u zrcalu se pojavi ona ista kula, pokraj koje su ostavili Jusufa. Teška se vrata kule polako otvoriše, iz nje izađoše četiri čovjeka pokrivenih lica, podigoše Jusufa i odnesoše ga. Vrata se zatvoriše. Sve iščeznu. Ogledalo se zamrači.

Starac još jednom potegnu za uzicu. Ogledalo se opet zasvijetli i princeza ugleda, što se događa u kuli. Ljudi pokrivenih lica unesoše Jusufa u prekrasnu dvoranu. Tamo je na malo uzdignutom mjestu u obliku prijestolja sjedio čovjek srednjih godina, raskošno odjeven. Pred njim su plesale igračice! On dade znak rukom, i ljudi s pokrivenim licima iznova podigoše Jusufa i odnesoše ga u podzemlje. Tamo ga položiše na pod i vratiše se natrag.

Princeza je samo obasipala starca pitanjima.

— Tko su ovi ljudi pokrivenih lica? I tko sjedi na prijestolju? I kakve to djevojke plešu pred njim?

— Da se samo vrati Mohan — reče starac smiješeći se — onda ću vam sve ispričati.

A Mohan je u to vrijeme silazio niz drvo sve niže i niže. Bijaše mu veoma teško — ta na rukama je imao svega jedan prst! Osim toga, sada pokraj njega ne bijaše njegova vjernoga prijatelja Jusufa, koji je uvijek bio spreman da mu pomogne. Mohan je sam morao prelaziti s grane na granu. Ipak nije gubio hrabrosti. Na dlanovima mu se pojaviše žuljevi. Iz rana je tekla krv. Neprestano se rušio dolje, ali, na sreću, svaki put mu je polazilo za rukom, da se uhvati za koju čvrstu granu. Odahnuo bi i iznova kretao dalje. A kada je stigao do treće po redu grane, cijelo mu tijelo bijaše pokriveno modricama, ogrebotinama i ranama. Čak je u času slabosti pomislio: »A ne bih li se vratio natrag?« Ali se odmah sjetio Jusufa, kojega može samo spasti čarobni rubin, pa se zastidio. Mohan opet poče puziti po granama, dok ne stiže do grane, koja ga mora odvesti u »Grad usnulih«.

Po toj je grani Mohan prošao više od milje i veoma se umorio. Od umora su mu klecale noge. I najednom se poskliznu, pade i ostade da visi glavačke, zakvačivši se koljenima za granu. Ako se ne održi, ako se grana slomi pod njim, svemu će biti kraj. On će poletjeti u mrak i mnogo milja dolje, slomiti se i umrijeti.

Mohan stade polagano ljuljati granu, ne bi li mu uspjelo da se nekako prebaci na drugu čvršću granu. Ali mu to ne pođe za rukom. Samo se dokraja umorio i izmučio. Međutim, grana, na kojoj je on visio poče pucketati — i samo što ne pukne! Mohan napregnu sve mišice i još jedamput pokuša da se uhvati za čvršću debelu granu. Uzalud! Ostao je da tako visi glavačke. A vrijeme je prolazilo. Što da radi? Napokon prikupi posljednju snagu, čvršće stisnu granu koljenima, zaljulja se i uzjaha na granu. Cijelo ga je tijelo boljelo, čelo su pokrile kapi znoja. On podiže ruku prema licu,

da obriše znoj i kliknu od radosti: »Prsti! Meni su na rukama narasli prsti!«

I doista, na Mohanovim je rukama — i na lijevoj i na desnoj opet bilo po pet prsta, kao i u ostalih ljudi. Prinese ruku licu i poče ljubiti svoje prste. Uto se pojavi odnekud odozgo blago ružičasto svijetlo. On skoči na noge i po grani osvijetljenoj ružičastim svijetlom, brzo prijeđe ostatak puta.

DESETO POGLAVLJE

Kad Mohan izađe iz pećine, vidje da stoji na vrhuncu visoke planine, a dolje usred brda leži lijepa dolina. Odavle se odozgo sve vidjelo kao na dlanu. Na blagim obroncima pasla su stada

ovaca i koza. Drveće se lomilo pod težinom plodova. Ovdje bijaše jabuka i krušaka i bresaka i šipaka. Na rižinim se poljima voda blistala poput srebra, a usred doline uzdizala se veličanstvena tvrđava, opkoljena mnoštvom zgrada, hramova, velikih kuća, malih kućica.

»Vjerojatno, to je taj grad« — pomisli Mohan i poče silaziti s brda

Putem susrete pastira, koji je čuvao stado koza.

Mohan stade i upita ga:

— Reci, brate, kakav je ovo grad u dolini. Nije li ovo »Grad Usnulih«?

— A? Što? . . . — nerazgovijetno priupita pastir jedva dignuvši vjeđe. — Ti si, čini se, nešto rekao?

— Pitam, — povika Mohan, — nije li ovo »Grad Usnulih«?

— Da, to je . . . to je . . . Grad Usnulih, — odgovori pastir, da se jedva čulo i prisloniv̌ši se uz stablo, čvrsto zaspa.

»Čudna li pastira«, — pomisli Mohan i pođe dalje.

U podnožju planine ugleda izvor. Kraj izvora je sjedila žena. Ona je pod mlaz vode podmetnula krčag i pridržavala ga rukom. Prišavši bliže Mohan vidje, da žena spava, krčag se prepunio i voda je tekla preko rubova, a žena to i ne opaža. Doduše, oči su joj otvorene, ali je pogled zamagljen, nepomičan i Mohan se odmah dosjeti, da ona ništa ne vidi.

— Tvoj je krčag već davno pun. Makni ga, i ja hoću vode, — reče on.

— Što? — jedva čujno upita žena.

— Kažem, da ti je krčag do vrha pun, — poviče Mohan. — Makni ga, ja hoću da se napijem s ovoga izvora.

Žena se polagano podiže, uze krčag, postavi ga sebi na glavu i stade silaziti niz brdo. Išla je ljuljajući se i očito spavala u hodu. Mohan se napi studene vode i krenu dalje. Pod trijemom nekakve kuće ugleda deset tkača. Oni su šuteći sjedili uz stanove i tkali. I ovdje bijaše isto: tkači su radili u polusnu. Mohan priđe jednome od stanova i prekinu nekoliko niti.

— Zašto trgaš pređu? — reče tkač bez ikakve srdžbe. — Ne smetaj nam . . . Spavaj.

Čovjek bi pomislio, da su se ovi tkači napušili opijuma.

Mohan pođe dalje i dospje u vrt, gdje su rasle kruške. Grane su se povijale pod težinom zlatnih, zrelih plodova. Mohanu su potekle sline. Već je ispružio ruku da uzbere krušku, kada ga najednom zaustavi neki glas:

— Šta ti radiš? — Ne smetaj mi da spavam!

»I to mi je grad!«, — pomisli Mohan. »Ovdje čak i kruške spavaju, pa još i razgovaraju u snu.«

Ali tada on ugleda vrtlara, koji je sjedio pod drvetom, prisloniv̌ši se uz stablo i lagano se ljuljao, ne znaš da li spava ili je budan.

— Kako da pronađem najstarijega čovjeka u vašem gradu, — upita Mohan vrtlara.

— Kakvog čovjeka? Idi dalje . . . tamo pitaj . . . — I vrtlar iznova zaspa.

Ali Mohan nije morao da pita. Tek što je izišao na trg, kad ugleda sasvim sijeda starca, koji je sjedio na stepenicama bijeloga mramornoga hrama. Starcu je o vratu na tankom zlatnom lancu visio golem, poput vatre crven, rubin.

— E, zaista imam sreću! — pomisli Mohan. — Sigurno je to taj starac, kojega tražim, i, čini se, da i on spava. Jednostavno ću mu prići i skinuti mu s vrata rubin. Zar vrijedi razgovarati s ovim pospanim ljudima iz »Usnuloga grada!«

Mohan pristupi k starcu i već je htio da skine čarobni rubin, kada ga najednom starac čvrsto uhvati za ruku.

— Ded stani, dječače! Tko si ti?

— O! Začudi s Mohan. — Zar vi ne spavate?

— Ne! — ljutito odgovori starac.

— Oprostite mi, sahibe, — učtivo reče Mohan. — Prevario sam se. Vidite li, svi su ljudi, koje sam susreo putem spavali. Mislio sam, da i vi spavate, pa sam htio učiniti ono, radi čega sam došao ovamo.

— A što ti treba ovdje, sinko? — upita starac. Glas mu postade nekako mekši.

Mohan mu sve po redu ispripovjedi i završi svoju pripovijest ovim riječima:

— Veoma vas molim, sahibe: dajte mi vaš čarobni rubin! Ako mi ga ne dadnete, Jusuf će umrijeti!

— Dobro, dat ću ti kamen, — reče starac. — Ali u zamjenu za to i ti meni moraš nešto dati.

— Sve, što želite!

—Želim dobiti bisernu školjku. Donesi mi je — i rubin je tvoj.

— Bisernu školjku? A gdje da je uzmem? Ja nemam nikakve biserne školjke.

— Znam da nemaš. Ali ako se dobro potrudiš, ti ćeš je moći nabaviti.

— Onda mi brže recite, što treba da radim.

— Čuj! Vidiš li tvrđavu, što stoji u samom srcu ove doline? U njoj živi sedam divova. Oni upravljaju našim gradom i cijelom našom dolinom. Ti su divovi lukavi i zli čarobnjaci. Oni su začarali svoje podanike i drže ih u polusnu. To nije ni san ni java. Kada bi oni tvrdo spavali, ne bi mogli raditi, a kada bi bdjeli, razumjeli bi, u kakvo su strašno ropstvo pali. A divovi žive u tvrđavi bezbrižno i u raskošju. Stanovnici doline za njih rade od jutra do

mraka, bez pogovora im daju sve, a sami se zadovoljavaju sa ono malo, što im ostavljaju divovi. Nije im čak ni na kraj pameti, da bi se moglo dragačije živjeti. To nisu ljudi već nekakve pospane ovce. Eto, ja hoću da ih probudim iz toga začaranoga sna...

— A što će vam onda biserna školjka?

— Samo je u njoj naš spas. Ako ta čudesna školjka zatrubi u sav glas, doline usnulih će se probuditi, i vladavini divova doći će kraj. Eto, zato su je divovi i sakrili u svojoj tvrđavi i čuvaju je budno dan i noć.

— Čuvaju dan i noć? A kako ću je uzeti? Pa ja sam najobičniji dječak, sahibe, a osim toga još i malen.

— Ne znam, promisli sam, — reče starac. — Ali zapamti, da ću ti dati rubin za bisernu školjku! — I starac ode.

Dan se gasio, približavala se večer. Mohan bijaše zabrinut. Šta da radi? Kada bi mu uspjelo da dobije rubin, još danas bi se mogao vratiti natrag. Ali dan je na izmaku, a on još ništa nije stigao da učini. Još dva takva dana i bit će kasno. Tā starac mu je iz Zmijskoga grada rekao, da će Jusuf umrijeti, ako se on ne vrati na vrijeme.

Razmislivši kako treba, Mohan odluči pošto poto prodrijeti u tvrđavu i dočepati se biserne školjke. Do same večeri lutao je po gradskim ulicama, a kada se smrklo, krenu prema tvrđavi. Tvrđavu je sa svih strana opkoljavao dubok jarak napunjen vodom. Do vrata tvrđave moglo se prići samo onda, kad se spuštao pokretni most. A on se spuštao samo po naređenju divova.

—Ali jedamput će ga, valjda, pustiti! — pomisli Mohan pritajivši se uz jarak.

Uskoro se sa gradske strane pojavi cijela povorka. Seljaci su nosili brašno, rižu i povrće. Tkači i krojači nosili su tkanine i odjeću. Pastiri su tjerali ovce i koze. Sve su to oni ostavili na obali jarka, pokraj vrata, i tiho otišli natrag. Kraj jarka ostadoše samo četiri čovjeka: dvije mlade, lijepe djevojke i dva mladića, isto tako lijepa i stasita.

— Zašto vi ovdje stojite? — upita ih Mohan. — Čekate li štogod?

— Čekamo, — reče jedna djevojka. — Nas treba da pojedu.

— Pojesti? — Mohan u čudu pljesnu rukama.

— Pa da, — potvrdi mladić. — Danas će nas pojesti divovi.

— I vi o tome tako mirno govorite, — uskliknu Mohan, — upravo kao da se ne radi o vašem životu, nego kao o najobičnijem pozivu na ručak.

— To će i biti ručak.

— Ali, pa vas će radi toga ručka ubiti!... Morate se braniti! Boriti se!

— Tko se može boriti s divovima! — reče drugi mladić. — Takva nam je već sudbina. I onda, na kraju krajeva, ta i mi jedemo meso — ovčje i kozje.

— Ali vi niste ovce, već ljudi!

— Pa što se može! Divovi kažu, da je ljudsko meso ukusnije i hranjivije od ovčetine. — Ali... ali...

— Ali... ali... — Mohan se tako uzbudio, da nije mogao ni riječi izgovoriti.

A četvoro je mladih ljudi mirno stajalo kraj obale i pokorno čekalo svoju sudbinu. I odjednom se pomični most spusti, vrata se otvoriše i, ružan, strašan div izađe iz tvrđave. Kada ga ugleda, Mohan se sakri u stadu ovaca. Div pokupi sve, što bijaše ostavljeno na obali: odjeću, vreću s brašnom, ljude, ovce i koze. Zajedno s ovcama dospio mu je u šaku i Mohan. Zavezavši sav svoj plijen u golemi stolnjak i natovarivši zavežljaj sebi na leđa, div pođe natrag u tvrđavu.

Dovukao je zavežljaj ravno u kuhinju, gdje već bijaše naložen golemi štednjak i stade pregledati sve, što je donio. Povrće postavi posebno, brašno posebno, ovce je svezao s ovcama, koze — s kozama, a zatim uze Mohana i postavivši ga pored mladića i djevojaka, sveza ih sve zajedno užetom, upravo kao svežanj rotkvica.

— Ha, ha, ha! — grohotom se nasmijao on. — E, ovo je divno! Danas su nam naši podanici poslali za ručak mjesto četvoro cijelih pet!

On riknu od zadovoljstva i ode da prijatnom novošću iznenadi ostale divove. Kada div ode, Mohan reče svojim drugovima u nesreći.

— Odvežimo uže i bježimo.

— Što bismo bježali? — rekoše sve četvoro. — Od svoje sudbine ne ćeš pobjeći.

Tada Mohan pokuša da sam prekine uže. Ali se u to vrijeme vrati div i povede sa sobom svoju braću. Svi se divovi veoma obradovaše, kad vidješe petoga zarobljenika.

— Naši podanici spavaju, spavaju, a pomalo se u snu opamećuju — reče jedan div, na čijoj su glavi rasla dva bijela roga. — Danas ćemo izdati naređenje, da nam svaki dan mjesto četiri čovjeka dostave petoricu.

— Pripremi brže ručak, — reče kuharu drugi div. — Ja mislim, da će ovu petoricu najbolje biti ispeći.

— Dobro, — reče kuhar.

On uze ljude, razveže uže i stavi ih u čamac s vodom, da ih dobro opere, i ode u drugu sobu po nož.

— Bježimo! — šapnu Mohan svojim prijateljima. — Ili nam je kraj.

— Ah, pusti nas, da mirno umremo! — rekoše sve četvoro. — Ne smetaj nam da spavamo!

Mohan se ne htjede s njima prepirati. On iskoči iz čamca i skrivajući se za redovima velikih kotlova istrča iz kuhinje pa se sakri u mračnom kutu pod stubištem.

Kada se vrati u kuhinju, kuhar opra ljude i opazi da jedan nedostaje. On podiže uzbunu i svi divovi stadoše tražiti bjegunca. Pretražili su po svim zakucima, micali stolove i divane, zavrtali ćilime. A Mohan je za to vrijeme tiho sjedio pod stubištem. Ali on ču kako se dva diva zaustaviše na gornjem odmorištu stepenica i jedan drugome reče:

— Čudo neviđeno! Koliko godina živim na svijetu, a još nikada nisam vidio, da bi čovjek iz doline pospanih pobjegao gotovo sa tave. Gdje je naš Bjelorogi brat?

— A gdje bi bio? ... Čuva bisernu školjku.

— Treba ga pozvati. On ima dobar nos, pa smjesta nanjuši čovjeka. A bisernoj se školjci ne će ništa dogoditi. Most je podignut, na vratima je brava, a i soba se može zaključati!

— Dobro, odmah ću ga pozvati.

Jedan gorostas ode, a drugi se uputi da pozove Bjelorogog. Tada se Mohan izvuče iz svoga zakutka pa na prstima pođe za njima. Nadao se, da se div ne će obazreti i da ga ne će opaziti. Tako se i dogodilo. Div se teško idući penjao k Bjelorogom, koji je čuvao bisernu školjku. Za njim se oprezno šuljao Mohan.

Čim ugleda svojega brata, Bjelorogi smjesta povika:

— Čovjekom miriše! Čovjekom miriše!

— Gle, molim te! Odakle? — reče drugi div. — To ti se čini. Zbog toga sam i došao k tebi, što je peti čovjek pobjegao. Idi, potraži ga!

— A što ću sa školjkom?

— Ja je mogu pričuvati. Ili znaš što: najbolje da zaključamo vrata.

— A ipak si mi donio ljudski miris! — reče Bjelorogi.

— Pa kako sam ga mogao donijeti? Ako hoćeš, prekopaj mi džepove. Budi sasvim miran, čovjeka ja tamo ne skrivam ...

Bjelorogi poče pregledavati bratove džepove, a Mohan u taj čas neprimjetno kliznu u sobu, gdje se čuvala čudesna školjka.

Pošto se uvjerio da u džepovima nema nikoga, Bjelorogi zaključa vrata i pođe za bratom u kuhinju.

Mohan je čuo kako se ključ okreće u bravi, pa odahnu s olakšanjem. Sada je napokon mogao mirno razgledati naokolo. Po zidovima sobe bijahu razmještene željezne ptičje krletke, u kojima su sjedili slavuji čvorci, papagaji. Ptice su jedna s drugom razgovarale svojim ptičjim jezikom i pjevale pjesme. Usred sobe stajao je stol,

pokriven baršunastim stolnjakom, a na njemu je ležala biserna školjka. Mohan uskliknu od radosti i potrči k stolu.

— Sada sam spasen! — reče on sam sebi. — Evo, zatrubit će ona sada u sav glas — probudit će se stanovnici pospane doline i divovima je kraj! ..

I on već bijaše ispružio ruku da dotakne školjku, kad odjednom nečiji glas progovori:

»Čuvaj se!«

— Tko je to rekao? — Mohan se još jedamput obazre, ali u sobi ne bijaše nikoga osim ptica. On malo pričeka i opet ispruži prema školjci ruku.

— Čuvaj se, ne dotiči me se! — Začu se opet onaj isti glas.

— Ti umiješ govoriti? — uskliknu Mohan.

— Umijem.

— A pjevati? Trubiti?

— I to umijem. Ali za to treba da me čovjek podigne i prisloni na usta.

— Onda počni. Ja ću te podići, a ti trubi! Samo jače, glasnije! Trubi tako, da se sruši tvrđava divova, a Grad Usnulih da se probudi.

— Dobro. Podigni me.

Mohan pokuša da podigne školjku, ali ona bijaše tako teška, da je čak nije mogao ni s mjesta pomaknuti.

— Nešto si vrlo teška! — reče Mohan.

— Nisam ja kriva, — reče školjka.

— A ne možeš li ti trubiti ležeći na stolu?

— Ne mogu, — reče školjka. — Podigni me malo više pa ćeš čuti kako ću zatrubiti.

— Ali ja te ne mogu podići!

— Onda ja ne mogu trubiti.

— A zašto si tako teška? — upita Mohan. — To nije obično. Biserne su školjke lagane.

— Ali ja nisam obična školjka. Ja sam školjka, koja budi ljude iza sna.

— A ja, — ja sam običan dječak! — reče tužno Mohan. — Ali, reci, nije li kako moguće učiniti, da postaneš lakša.

— Može se. — reče školjka. — Samo bi ti radi toga opet valjalo silaziti niz čarobno drvo. Sići ćeš otprilike jednu milju i ugledati veliku granu.

— S desne ili s lijeve strane?

— S desne. Prijeći ćeš po toj grani oko tri milje i ugledati vrata, koja su sva posuta dragim kamenjem. Ući ćeš na ta vrata... Samo budi oprezan, ne dotiči ih se rukom... Ući ćeš na vrata i ugledati stepenice. Kada se popneš po tim stepenicama... čuvaj se, samo ne dotiči se zlatnih doruka... popet ćeš se po tim stepenicama i dospjeti u prekrasnu sobu. Sve su stvari u toj sobi od zlata, čak je i čovjek, koji tamo sjedi, zlatan. Taj čovjek ima planinsku vranu. Ona u kljunu drži srebrnu kutijicu, a u kutijici leži ruža...

— Ruža? — začudi se Mohan.

— Da, ruža. Ona divno miriše i nikada ne vene. Ako dobiješ tu ružu, donijet ćeš je ovamo i položiti na me, ja ću postati tako lagana kao i ona. Tada ćeš me moći podići i ja ću zatrubiti... ali čuvaj se — netko otvara vrata! — odjednom tiho reče školjka.

Mohan se htjede sakriti, ali nije stigao. Vrata se otvoriše i on ugleda na pragu Bjelorogog diva. Div riknu od srdžbe, ščepa Mohana i već se spremao da ga zadavi. Ali ga sada uze u zaštitu školjka.

— Sahibe, dive, pusti tog dječaka!

— Zašto?

— Taj dječak nije iz naše doline, on je sin običnih ljudi, koji samo noću spavaju. Meni će biti zanimljivo da razgovaram s njim. Ispuni mi molbu: stavi ga u krletku, a krletku metni pokraj mene. Hoću da čujem, što će pripovijedati.

— A ja hoću da ga pojedem!

— Stići ćeš ga pojesti, kad meni dodije da s njim razgovaram.

— Imaš pravo, — reče Bjelorogi.

Div strpa Mohana u krletku, kao što ljudi meću papagaje ili čvorke, krletku postavi pred školjku i ode zaključavši vrata.

JEDANAESTO POGLAVLJE

Eto prođe i drugi dan, a Mohan se još nije vratio. Zbog toga se princeza ozbiljno uplaši i poče moliti starca.

— Djedice, pogledajmo u čarobno zrcalo — da se nije štogod Mohanu dogodilo.

Starac potegnu uzicu, i po površini zrcala opet se ustalasaše valovi crni i strašni kao za vrijeme oluje na moru. Za časak se zrcalo razbistri i princeza ugleda golemu željeznu krletku. U krleci je sjedio Mohan.

— Mohane! — vrisnu djevojčica.

Mohan ugleda princezu, očajan pruži prema njoj kroz rešetku ruke i povika:

— Spasi me, princezo! Spasi me!

Princeza pohita da mu pomogne, ali se u taj čas zrcalo zasja i ugasi. Mohana nestade.

Princezu obliše suze:

— Djedice, mili djedice! Nauči me, kako da izbavim Mohana.

Starac se zamisli. — Pa što — možemo ga izbaviti. Samo je to vrlo teško.

— A što treba učiniti.

— Treba ubiti divove Usnulog Grada — reče starac.

— A kako da ih ubijemo?

— Vidiš li, — reče starac, — oni mogu umrijeti samo, ako zatrubi biserna školjka, u njoj je njihova smrt. Mohan je vjerojatno htio uhvatiti školjku, ali nije stigao i pao je divovima u šake.

— E, a ti pokušaj da se dočepaš samog života tih divova, iako je to teže. Život je njihov sakriven u srcu planinske vrane. Vrana sjedi u zlatnoj krleci. Krletka stoji na vrhuncu visoke hridi. A hrid se nalazi sto milja od Grada Usnulih.

— A što treba da učinim s tom vranom?

— Pričekaj... u njezinu ćeš kljunu vidjeti srebrnu kutijicu u kojoj leži ruža. Treba joj oduzeti tu kutijicu i izvaditi iz nje cvijet.

— No, a što će biti s Mohanom?

— A evo čuj. Uzmi tu ružu i pohitaj k Mohanu. Čim se cvijetom dotakneš njegove krletke, ona će se odmah otvoriti. E, a što će biti dalje, sama ćeš vidjeti.

— Pa zar ću ja stići da to sve učinim za jedan dan? — upita princeza, brišući suze. — Sto milja tamo, sto milja nazad...

— Ne znam, — reče starac. — Princezi to nije lak posao. A ako ti uistinu nisi princeza, već pekarova kći, vjerujem, da ćeš sve obaviti!

— Da, to je istina! — reče djevojčica. — Ja sam pekarova kći.

— E, kad je tako, deder uzmi ovu moju palicu, — reče starac, pružajući djevojčici svoje krilato žezlo sa srebrnim drškom. Nemamo više vremena da idemo pješke, a na ovoj ćeš čudotvornoj palici doletjeti prije, nego na najbržem konju. Drži se za nju, čvrsto objema rukama, a ona će te odnijeti po zraku. Samo ne zaboravi: kada se budeš htjela spustiti na zemlju, podigni ruke i ona će te spustiti tamo, kamo poželiš.

— Poletimo! — uskliknu princeza jašući na palicu. — E, nosi me brže k planinskoj vrani, sto milja daleko od Grada Usnulih na visoku hrid.

Kad ču, što djevojčica reče, palica snažno uzmahnu krilima, vinu se uvis i poletje. Dolje pod njima, jedva vidljive, zelenjele su se grane čarobnog drveta. Zatim se palica postepeno stade spuštati i za časak uletje u onu istu pećinu, po kojoj je još tako nedavno koračao Mohan. A još za časak ona je već opet uzletjela na svijetlo i poletjela nad Dolinom Usnulih. Ona je sve više i više hvatala visinu, dok se nije zarila u oblake. Sada je letjela upravo kao kroz maglu. Oblaci su plovili na razne strane, kojiput su se sudarali i tada su sijevale munje. Cijela se princezina haljina smočila, ali se ona kao i prije čvrsto držala za svoju čarobnu palicu. I evo, palica izroni iz oblaka i poletje nad njima. Princeza ugleda visok planinski vrh, koji se dizao iznad oblaka. Na njemu ne bijaše ni drvceta ni grmića, ni travčice. Sav bijaše pokriven snijegom, koji se blistao zlatnim blijeskom pod sunčanim zrakama. Po snijegu tu i tamo bijahu razbacane zlatne krletke, u kojima su se mogle vidjeti ljudske kosti i lubanje.

Na vrhuncu planine stajala je tvrđava s visokim kulama. Sva je ona tako zasljepljujuće blještala upravo kao da je bila od zlata. Oni doletješe bliže i tada princeza opazi, da je tvrđava zaista od zlata. Zidovi, vrata, prozori, stepenice — sve bijaše od suhog zlata. Sa vrha najviše kule spuštao se zlatan lanac, na čijem je kraju visjela

zlatna krletka. U krleci je sjedila planinska vrana i držala u kljunu srebrnu kutijicu. U podnožju kule šetala su četiri svirepa tigra razjapljenih ralja. Kada ugledaše princezu, oni strašno zaurlaše.

Princeza se veoma uplašila pa šapnu svome krilatom žezlu:

— Poleti naviše!

I žezlo je poslušno ponese uvis.

Pošto se malo umirila, djevojčica reče:

— Sada me odnesi k vratima tvrđave!

Žezlo doletje do samih vrata i spusti se na zemlju. Čvrsto držeći u rukama čarobnu palicu, princeza uđe u tvrđavsko dvorište. Ona se obazre naokolo, ali ne vidje ni žive duše.

— Ima li koga ovdje? — viknu djevojčica.

Jeka je četiri puta ponovila njezin glas. Princeza se malo uplaši, ali ipak pođe dalje. Uskoro se nađe u velikoj praznoj dvorani. Strmo je stubište vodilo nekamo gore. Na stepenicama stubišta, isto onako kao na snijegu oko tvrđave, valjalo se mnoštvo zlatnih krletki s ljudskim kostima. Nastojeći da ih ne gleda, princeza se pope uz stepenice i nađe se pred zatvorenim vratima. Ona ih snažno gurnu, zatim ih isto tako snažno povuče k sebi, ali se vrata ne pomaknuše. I najednom joj se palica istrgnu iz ruku i tiho se dotaknu vrata. Vrata se istog časa bezšumno otvoriše sama od sebe. Djevojčica uđe u golemu veličanstvenu sobu. Sa stropa su visjeli blještavi skupocjeni svijećnjaci, zidovi bijahu ukrašeni najfinijom rezbarijom u zlatu. Princeza prođe kroz sobu i zaustavi se kraj veoma lijepih vrata od zlata i dragocjenog kamenja. Prije nego što uđe na ta vrata, ona upita s praga.

— Ima li ovdje koga?

— Ima li ovdje koga? Ima li ovdje koga, — ponovi jeka i odjednom nježan zvonak glas odnekle reče:

— A koga ti tražiš? Mi smo svi tu. Uđi. Koga tražiš?

Princeza ponizno prekorači prag. Po sredini sobe stajalo je stablo od suhog zlata. Na njegovim se granama, poput plodova, blistalo i prelijevalo u svim duginim bojama dragocjeno kamenje.

Ali, po svoj prilici, već odavno nitko nije ulazio u ovu zlatnu sobu. U kutovima je visjela paučina, a na podu ležao sloj prašine. Ali kad je djevojčica bolje pogledala, vidje, da su i paučina i prašina zlatne. Stolovi, naslonjači, divan — sve u toj sobi bijaše zlatno. Na zlatnom je krevetu ležala djevojka. Kose joj bijahu zlatne, obrazi zlatni čak i smiješak na ustima — i on je bio zlatan. Ona bijaše nalik na kip. Pokraj njezine postelje stajao je dubok naslonjač, u kojem je sjedio postariji čovjek. Princeza mu pristupi bliže, ali prestrašena odskoči natrag. U tom je čovjeku prepoznala svojeg mučitelja, koji ju je prodavao na dražbi.

— Ne boj se! — prozvuča nečiji miran glas. — Ovaj ti čovjek više ne može nanijeti zla. On je zlatan!

Princeza se okrenu, ali ne ugleda nikoga.

— Tko si ti? — viknu ona. — Zašto se sakrivaš? Izađi preda me!

— A ja sam i tako pred tobom! — odvrati glas.

— Pa gdje si ti? — začudi se princeza.

— Pa ovdje pred tobom! — ponovi glas.

Ali naokolo ne bijaše nikoga. Samo je na visokom zlatnom tronoščcu ležala zlatna sitara[1]. I djevojci se odjednom učini, kao da njezine žice podrhtavaju.

— Jesi li to ti sa mnom razgovarala? — začuđeno upita princeza. — Zar ti umiješ govoriti?

— Umijem, ja sam sitara, koja govori!

— Onda mi, sestro, objasni, što sve ovo znači.

— Zar sitara može biti brat ili sestra? — nasmije se sitara. Ja sam samo mrtav instrument, koji oživljuje tek u čovjekovim rukama.

— A tko je ova djevojka? — upita princeza.

— To je kćerka ovog čovjeka.

— Ali oni su zlatni! Kako to može biti?

---

[1] Sitara — muzički instrumenat, poput gitare.

— U ovoj je tvrđavi sve zlatno. Ovdje su čak i kokoši zlatne i nose zlatna jaja. I zdenci, i voda u njima, i drveće i plodovi i lišće — sve je zlatno. I ne samo to! Pokušaj ispeći kruh od pravog brašna u jednoj od peći ove zlatne kuće, pa će i on smjesta postati zlatan.

— Zašto? — začudi se princeza.

— A evo, slušaj. Čovjek koji sada ovdje pred tobom sjedi u naslonjaču, prije bijaše veoma loš, naprasit i škrt. Cio je svoj život utrošio na to, da nađe kamen mudrosti.

— Što je to kamen mudrosti.

— No, kako da ti objasnim? Vidiš li na njegovoj desnoj ruci, na mezimcu, prsten s kamenom? To ti je kamen mudrosti. Čega god se dotakne, sve se odmah pretvara u zlato.

Princeza pristupi bliže, da bolje razgleda čudnovati kamen.

— Opreznije. Ne dotiči se prstena — zaviče sitara. — Jer ćeš se pretvoriti u zlato.

— Ja se ne ću dodaknuti — reče princeza i najednom se od straha zaljulja. — Pa ovaj je čovjek živ! Ja čujem kako mu kuca srce.

— Da, imaš pravo. On je sav zlatan, osim srca. Zato je sve do sada živ.

A zašto nema zlatno srce?

— Zato što je zlato izgubilo vlast nad njim. Vidiš li, taj je čovjek više od svega na svijetu volio zlato. Mnogo je stvari on pretvorio u taj blistavi žuti metal, dodirnuvši ih se kamenom mudrosti. U to sam vrijeme i ja bila najobičnija drvena sitara, a sada sam postala zlatna i veoma teška. Ali što ja to sve brbljam i brbljam, čak su mi i žice počele zapinjati! O čemu sam ono govorila?

— Govorila si, da je ovaj čovjek bio pohlepan i da je s pomoću svoga kamena sve pretvarao u zlato.

— Jest, sjećam se sjećam se!... Jedamput se griješkom dotakao kamenom svoje kćeri i ona je istoga trena postala zlatna. Od toga je vremena zamrzio zlato. Što nije sve radio da oživi svoju kćer, ali sve bijaše uzalud. Ta, veoma je lako pretvoriti živoga čovjeka u zlato, ali eto — zlato pretvoriti u živoga čovjeka — nemoguće je. Kada je on

napokon shvatio, da mu više ne će poći za rukom da oživi svoju kćerku, u očaju se dotakao kamenom samoga sebe. Ali kako srce više nije voljelo, nego je mrzilo zlato, ostalo je živo i do sada kuca... A sada mi, djevojčice reci: zašto si došla ovamo? Da nisi po kamen mudrosti? Zar nisi putem vidjela tisuće zlatnih krletki s ljudskim kostima? To su sve kosti pohlepnih ljudi, koji su ovamo dolazili radi zlata, ali su ovdje i ostali.

— Vidjela sam, — odgovori princeza. — Samo meni ne treba ni vaš kamen mudrosti, ni vaše zlato. Meni treba planinska vrana.

— Planinsku vranu čuvaju tigrovi, a oni slušaju samo svojega gospodara, koji sada sjedi pred tobom u naslonjaču. Prema tome planinske vrane ne ćeš dobiti... Ali ne, pričekaj, ima jedan način...

— Koji?

— Ne bi li ti mogla nabaviti obične vode?

— Vode? Pa zar malo ima vode u ovim planinama? Svi su planinski vrhunci pokriveni snijegom!

— Što si glupa, pa i ovaj je snijeg zlatan. Sve su rijeke i potoci u ovim planinama zlatni. Mjesto vode u njima teče zlato.

— A ako ja nabavim vodu, što onda?

— Treba samo običnom vodom poprskati zlatnog čovjeka i njegovu kćer, i oni će oživjeti.

— A onda?

— Moći ćeš ga zamoliti, da ti da planisku vranu. Ja znam, da će ti on biti veoma zahvalan, što ćeš mu oživjeti kćerku, i , naravno, dat će ti svoju začaranu pticu.

— A što se ti tako brineš za ovoga zlog pohlepnog starca? — upita princeza.

— Zato što je prestao da bude zao i pohlepan. A zatim, ja hoću da opet pjevam. Nekoć sam bila najobičnija drvena sitara, a ova je mila djevojka prebirući moje žice svojim nježnim prstima izvlačila iz mene divne zvuke. Hoću da povratim u život ovo dvoje ljudi, da bi pjesme, kojih su prepune moje grudi, poletjele iz mene. Tà sama ja mogu samo govoriti — pjevati ne mogu.

— A zašto ne možeš pjevati?

— Da bih ja zapjevala, potrebni su prsti, vješti ljudski prsti. Ja sam ti već rekla: ove ljude može samo oživjeti obična čista voda. Nabavi negdje malo vode, pa ćeš dobiti sve — i kamen mudrosti, i potoke i rijeke pune zlatne vode, i zlatne kokoši i cijelu ovu zlatnu tvrđavu.

— Meni ništa ne treba, — reče princeza, — meni samo treba planinska vrana.

Ona pojaha na čarobnu palicu, čvršće se uhvati za nju i viknu.

— Brže me odnesi do potoka, do običnog čistog potoka!...

Palica uzmahnu krilima i one poletješe. Palica se sve više i više podizala i uskoro im se zlatna brda izgubiše iz vida. Sada je opet letjela nad oblacima. Ali gle, palica se stade spuštati i djevojčica ugleda pod svojim nogama cvjetnu dolinu. Njezine livade bijahu pokrivene visokom sočnom travom, tu i tamo su promicali zeleni gajevi, a s vrha planine rušio se blistav vodopad. Kraj vodopada djevojčica ugleda žene, koje su punile vrčeve vodom. Princeza uhvati jedan od punih vrčeva, pa prije nego vlasnica stiže da prozbori i jednu riječ, naredi palici da se digne uvis i odletje. Žene zaprepašteno gledahu za njom, a neke čak od straha padoše u nesvijest. Princeza to nije opazila, ona je poput strijele jurila natrag, u tvrđavu. Putem je prskala vodom zlatne krletke s ljudskim kostima i ljudi, koji su poginuli za rešetkom, odmah oživješe, pa su joj od sveg srca zahvaljivali.

I evo je opet u zlatnoj sobi, pred zlatnim čovjekom i njegovom zlatnom kćerkom. Najprije princeza poprska vodom oca i on uzdahnu pa se stade micati. Zatim poškropi vodom njegovu lijepu kćerku pa i djevojka također oživje. Ona pohita k ocu, da ga zagrli, ali u taj čas netko viknu:

— Stoj, ne prilazi mu blizu. On još uvijek ima na ruci prsten s kamenom mudrosti.

To je rekla sitara. Otac brzo skinu s ruke prsten, baci ga, a zatim čvrsto zagrli svoju kćerku. Oni stadoše jedno za drugim za-

hvaljivati princezi. A kad im djevojčica kaza, radi čega je doletjela ovamo, starac s velikom radošću pristade da joj pokloni svoju planinsku vranu i smjesta pođe po nju u kulu, koju su čuvali tigrovi.

— A mene ste već i zaboravili? — začu se glas pun prijekora. — Eto kako je velika ljudska nezahvalnost.

Princeza se okrenu sitari i poprska je vodom. I zlatna se sitara odmah pretvori u drvenu. Djevojka je poznala svoju sitaru i objesila je sebi o vrat. I žice zapjevaše tako divno, tako slatko, da se sve drveće naokolo zazelenje. Zlatni su listići opet postali zeleni, ruže — crvene, goli su planinski vrhovi obrasli visokom sočnom travom, a u izvorima i potočićima opet je zažuborila čista i bistra hladna voda. U zlatnu dolinu opet dođe proljeće!

Međutim se djevojčin otac vratio iz kule i donio zlatnu krletku na zlatnom lancu. U krleci je sjedila planinska vrana, i u kljunu držala srebrnu kutijicu.

Pošto odveza zlatni lanac s krletke, on je predade djevojčici. Princeza skoči na svoju krilatu palicu i već je za nekoliko minuta bila u Gradu Usnulih. Palica ju je donijela ravno u dvorac divova.

Kad ugledaše princezu, divovi povikaše:

— Čovjek! Čovjek! — i jurnuše da je love.

Princeza se zavukla u najtamniji kut, brže bolje izvadila iz krletke vranu i izvadila joj iz kljuna srebrnu kutijicu s čarobnom ružom.

Međutim bjelorogi, koji je imao bolji njuh nego najbolji lovački pas, nanjuši gdje se sakrila princeza, pritrča joj i već je htio da je zgnječi svojim golemim potplatom. Ali se ona vješto izmaknu i, uhvativši vranu za noge, rastrga je na dvije polovice. Odjeknu zaglušni udarac groma, zemlja zadrhta, tvrđavski se zidovi zaljuljaše i srušiše, a princeza pade oglušena, ništa ne videći, ne čujući i ne shvaćajući.

Kada se princeza osvijestila, nije vidjela ni tvrđave, ni divova, ni jaraka napunjenih vodom. Pred njom se prostirala cvjetna dolina. Po zelenoj livadi, kao po skupocjenom ćilimu bijaše razbacano cvijeće. U sredini stajaše stol pokriven baršunastim stolnjakom, a

na njemu je ležala biserna školjka. Oko nje ne bijaše ništa osim krletke, u kojoj je sjedio Mohan.

Kad spazi Mohana, princeza radosno uzviknu, pritrča mu pa izvadivši iz srebrne kutijice ružu dotaknu se cvijetom željeznih šipki. Krletka se otvori i Mohan izađe na slobodu.

— Sada brže poletimo po čarobni rubin — reče princeza. — Treći se dan bliži kraju...

— Pričekaj, — odgovori Mohan. — Da dobijemo rubin, moramo najprije odnijeti ovu školjku jednome starcu iz Grada Usnulih. Daj mi svoju ružu.

On oprezno uze cvijet iz princezinih ruku i stavi ga na školjku. Ruže u trenu nestade, a školjka postade ružičasta i lagana kao cvijet. Mohan uze školjku i pojahavši zajedno s princezom krilatu palicu poletje starcu u Grad Usnulih.

Ugledavši školjku, starac se veoma obradova i naklonivši se nad njom, reče tiho:

— Trubi, probudi ljude moje zemlje!

Ali je školjka šutjela.

Starac se u srdžbi okrenu Mohanu.

— Prevario si me! — reče on gnjevno. — To nije čarobna školjka. Donio si mi najobičniju školjku.

— Ne, sahibe! — reče Mohan. — To je prava školjka. Upravo ona.

— Pa zašto onda šuti?

Mohan pažljivo pregleda školjku. On je visoko podiže i čak je prinese ustima.

— Zašto šutiš? — upita je Mohan.

Ali školjka opet ništa ne odgovori.

— Odlazite odavle! — viknu starac Mohanu. — Ja ti ne dam rubin.

I tada istupi naprijed princeza.

— Vi ne postupate ispravno! — reče ona. I pošto uze školjku iz Mohanovih ruku, stavi je sebi na usne i duhnu.

— Probudite se! — zatrubi školjka. — Probudite se, svi ugnjeteni moje zemlje!

Taj se polik razleže po cijeloj dolini, i, svi oni, koji su spavali ili se nalazili u polusnu, probudiše se — probudili su se prvi put nakon mnogih godina spavanja. Ljudima su se na očima blistale suze radosnice. Oni su prepoznavali svoje prijatelje, rođake i radosno se grlili. Poslije duge noći u dolini je nastupilo jutro.

A školjka je i dalje trubila.

— Probudite se! Probudite se, ugnjeteni moje zemlje. Otvorite oči, ugnjeteni cijeloga svijeta.

Starac pritisnu školjku na srce i reče.

— Sada sam sve shvatio. Ta školjka ne može trubiti sama. Nju mora oživjeti ljudski dah i velika ljubav prema ljudima.

On se okrenu djeci, skinu s vrata rubin i pokloni ga Mohanu. Princeza i Mohan ne gubeći vremena skočiše na čarobno krilato žezlo i krenuše natrag. Vremena im je ostalo malo. Sunce se brzo spuštalo prema horizontu.

DVANAESTO POGLAVLJE

I tako Mohan i princeza stigoše u Grad zmija. Kad su došli starcu, sunce već bijaše sasvim nisko. Za pola sata ono će se sakriti i nastupit će noć.

— Sada ne smijemo gubiti ni časka! — reče starac, primajući iz Mohanovih ruku rubin. — Hajdemo brže, pokušajmo sreću.

Starac uze svoje krilato žezlo pa zajedno s Mohanom i princezom pođe prema kuli, gdje je stanovao vladar.

Putem on reče djeci:

— Ima samo jedan način da se uvučemo u kulu. Ali da bi nam to pošlo za rukom, moramo postupati veoma oprezno. Najmanja pogreška i sve je propalo.

— Vi nam samo objasnite, što moramo raditi, — reče Mohan, — a mi ćemo već sve učiniti.

— No, slušajte, — odgovori starac. — Sada ćemo vi i ja poći do kuline željezne ograde. Pitat će nas: »Tko je ovdje?« Mi ćemo im odgovoriti samo dvije riječi: »Sarkarovi robovi«. Tada će nas propustiti dalje. Doći ćemo do kulinih vrata, i ondje ćemo se morati zaustaviti. U vratima je napravljen prozorčić, kroz koji će sarkarove sluge pogledati na nas i odlučiti, hoće li nas pustiti u kulu ili ne će. Znajte dakle: ma kako dugo morali stajati pred vratima, ne smijete ni okom trepnuti. Stojte, i ne skrećući pogleda, gledajte u zatvoreni prozorčić . . .

— Zašto! . . . Radi čega? . . .

— A zato što pravi sarkarovi robovi ni za časak ne spuštaju očiju sa svoga gospodara, da bi na prvi znak pohitali i smjesta ispunili svako njegovo naređenje. Po tom se znaku i razlikuju sarkarovi robovi od ostalih ljudi. Jeste li razumjeli?

— Razumjeli smo — odgovori princeza.

— No, eto, radite sve, što vam kažem, — reče starac. — Inače ja ne jamčim za Jusufov život, a ni za vaš također.

Tada starac, princeza i Mohan priđoše kulinoj željeznoj ogradi. Nečiji ih glas upita:

— Tko je ovdje?

— Sarkarovi robovi, — odgovoriše sve troje.

— Šta tražite ovdje?

— Došli smo da služimo sarkaru, — glasno reče starac.

— Uđite, — odgovoriše iz kule.

Oni prođoše za ogradu i zaustaviše se pred vratima s okruglim, na oko nalik prozorčićem. Dugo su morali gledati u taj prozor, ali su gledali ne trepnuvši nijedamput, dok princezi i Mohanu ne potekoše suze na oči. Da im je valjalo tako stajati još nekoliko sekunda, princeza se vjerojatno ne bi savladala i trepnula bi. Ali, srećom, u taj se tren vrata na kuli sama otvoriše, pa pošto propustiše djecu i starca, smjesta se zatvoriše za njima.

Kada su se našli u kuli, starac reče:

— Sada brže dolje niz ove stepenice! Moramo prodrijeti u podzemlje, dok sunce još nije zašlo. — I on potrča niz stepenice. Mohan i princeza pojuriše za njim.

Upravo u taj tren, kada je zašlo sunce, starac je kleknuo kraj Jusufa koji je nepomičan ležao, i pritisnuo čarobni rubin na crnu ranu na njegovu čelu. I smjesta se sve naokolo smrklo. Svakoga je časka u kuli postajalo sve tamnije i tamnije... I prijatelji začuše na stepenicama, koje vode u podzemlje, topot mnoštva nogu, koje su trčale. Topot se sve više približavao. Tada starac ustade i zatvori teška željezna vrata.

A međutim rubin kao da se nalijevao svijetlom. U početku je pobijelio, zatim požutio i napokon počeo da se zeleni... Po svoj prilici, kamen je izvlačio zmijski otrov iz Jusufove rane. Što je on postajao zeleniji, to je dječakovo lice postajalo rumenije. A kada je kamen postao savim zelen, Jusuf tiho uzdahnu i otvori oči. I u taj čas svjetlost se na kuli ugasi. Sve naokolo potonu u neprovidnu tamu i sa svih se strana začu strašno zmijsko siktanje.

— Gdje je rubin? Gdje je rubin? — u strahu poviče starac, pipajući rukama po kamenim pločama.

— Kod mene je, — odvrati iz mraka Jusufov glas. — Evo ga.

I svi ugledaše u mraku slabo svijetlo. To je blistao rubin i svijetlio se iznutra zelenim svijetlom. A zmijsko se siktanje čulo sve jače, strašnije i činilo se, da će ovoga časa tisuće zmija provaliti u podzemlje...

— Razbij rubin! — viknu starac. — Razbij ga! — I on pruži Jusufu svoje čarobno žezlo.

Jusuf ga dohvati iz starčevih ruku i svom snagom udari po zelenom kamenu. Razleže se zaglušna grmljavina, zasijevaše munje i pri njihovu svijetlu prijatelji opaziše kako zidovi kule popucaše od vrha do tla i zaljuljaše se.

— Bježimo! Bježimo brže odavle — viknu starac.

On podiže u naručje princezu, a Mohana i Jusufa posadi na svoje čarobno žezlo pa potrča uz stepenice.

Jedva stigoše da istrče u dvorište, kada se kula uz tutanj sruši. Cio je grad zadrhtao, a mnoge su se kuće porušile do temelja. Vihor je odnio željeznu mrežu, koja je obavijala grad, a odnio ju je nekamo daleko, daleko. Ljudi su jaučući trčali iz kuća i svuda su nailazili na mrtve zmije, koje su ležale po zemlji. Ali najviše ih bijaše tamo, gdje je prije stajala sarkarova kula. One su ležale među razvalinama na gomilama zlatnih i srebrnih novaca, dijamanata, smaragda, skupocjenih ukrasa i srebrnog i zlatnog posuđa. A usred svih tih razvalina, krhotina i mrtvih zmija, zdravi i čitavi stajahu: starac u zelenom dugačkom kaftanu i troje djece — dva dječaka i djevojčica. Djeca su radoznalo gledala ono, što je ostalo od strašne tvrđave.

Stanovnici grada pristupiše starcu, pokloniše mu se i stadoše mu zahvaljivati, što ih je izbavio od zmija.

— Ne zahvaljujte meni, — reče starac, — nego ovoj hrabroj djeci. To su vam oni svojom odvažnošću spasli život i oslobodili vas od vaših lukavih i strašnih gospodara. Od današnjega dana ne će vas više ujesti ni jedna zmija! Carstvo je zmija propalo zauvijek!

Kad to čuše, ljudi posadiše Jusufa, Mohana i princezu sebi na ramena pa su ih s velikim poštovanjem pronijeli po cijelom gradu.

Te su noći djeca spavala u starčevoj kući. Ujutro oni srdačno zahvališe gostoljubivom domaćinu, što ih je primio k sebi i pomogao im, pa se stadoše spremati na put.

— Kamo ćete sada? — upita starac.

— Mi želimo doći do vrška čarobnoga drveta, — reče Jusuf.

Starac ništa ne odgovori, nego izvadi iz sanduka svoje čarobno zrcalo i stane gledati u njegovu prozirnu dubinu.

— Djedice, onda da pođemo! — reče Jusuf.

Starac je šutio. Tada Jusuf ne izdrža pa i on zaviri u ogledalo. Ugledao je vrt s bunarom i kolibu, oko koje se okupilo mnoštvo naroda. Ljudi su mahali rukama, vikali, a patišahovi su ih vojnici nastojali otjerati dalje od kuće... »Ta gdje sam ja vidio ovu kućicu i vrt?« — pomisli Jusuf, i poče pažljivo promatrati, što će biti dalje. I evo vojnici uđoše u kolibu i počeše izbacivati odanle stvari, — hasure, posuđe... Zatim potjeraše s postelje neku postariju ženu i krevet izbaciše na dvorište.

Žena zaplaka i povika gušeći se u suzama.

— Jusufe! Jusufe! Gdje si ti, moj Jusufe? Vidiš li, patišahovi su mi vojnici oduzeli moju kućicu!... Jusufe, dječače moj, gdje si?

— Mama, — nesvijesno se ote Jusufu.

— Majka ti je u nevolji, — reče strac i netremice pogleda Jusufa.

— Ja joj moram pomoći, djedice! poviče uzbuđeno Jusuf. — Ja moram odmah, ovoga časa gore, a ja sam tako duboko pod zemljom... Što da radim?

— Brže bolje idi kući, — odgovori starac.

On sakri čarobno ogledalo i posadi sve troje djece ispred sebe na svoje krilato žezlo. Žezlo uzmahne krilima i poletje, kamo mu bijaše naređeno.

Do sada su se Jusuf i njegovi prijatelji spuštali po čarobnom drvetu u dubinu zemlje, sada su se uspinjali prema njezinoj površini. Grane čarobnog drveta dizale su se se mnoge milje uvis, i naši su prijatelji upravo kao na valovima plovili kroz gusto lišće.

— Djedice, — upita Mohan za vrijeme putovanja, — reci mi, molim te, gdje su se ipak skrivale zmije u onom gradu, iz kojega

se mi sada vraćamo. Ja sve mislim, mislim i nikako ne mogu da se domislim.

— Vidiš li, sinko, — odgovori starac, smiješeći se — ima na svijetu takvih zmija, koje žive među ljudima, i umiju se pretvarati da su ljudi. Ali izabravši podesan trenutak, one napadaju čovjeka i ujedaju ga. Ti ljudi-zmije kudikamo su opasniji od običnih zmija. Od njih je teže sačuvati se.

— A može li se razlikovati čovjek-zmija od pravih ljudi? — upita princeza.

— Može, kćeri, — odgovori starac. — Srce je takvog čovjeka puno otrova, i to mu se odmah vidi po očima. Ako mu pažljivo pogledaš u oči, vidjet ćeš, šta od njega možeš očekivati. On je spreman da ubije svoga bližnjega, da ga okrade, otruje otrovom klevete, samo da bi njemu samome bilo dobro. U očima čovjeka-zmije nema svijetla — mjesto zjenica ima srebrne novčiće.

Čarobno je žezlo poletjelo brže. Naprijed se već pokazao otvor u zemlji, kroz koji su prodirale slabe zrake dnevnoga svijetla. Još časak i krilato žezlo izletje iz jame pa ih sve troje spusti na zemlju u Jusufovu vrtu. Tamo se skupilo mnoštvo najrazličitijih ljudi: i patišah i njegova kćerka, i seoski starješina, i vojnici i gomila susjeda. A među njima je stajala Jusufova majka i gorko plakala.

— Mama! — povika Jusuf.

Majka se okrenu i ugleda sina. Ona potrča k njemu i stade ga grliti, pokrivajući njegovo lice suzama i poljupcima.

— Uhapsite ga! — zapovjedi patišah.

Patišahovi vojnici skočiše na Jusufa, ali ih zaustavi starac u zelenom kaftanu.

— Što je skrivio ovaj siromašni dječak? — upita on patišaha.

— Ovaj je dječak — bjegunac, — odgovori patišah. — On je pobjegao da ne služi meni, svome gospodaru, u ono vrijeme, kada se moja vojska spremala da pokori susjednu zemlju.

— A zašto ti treba pokoravati susjednu zemlju? — upita starac.

— Radi toga, da bih zavladao njezinim bogatstvom, zlatom, draguljima...

— A tako, dakle! — reče starac pa izvadivši iz džepa punu pregršt novaca i dragoga kamenja baci to na zemlju.

Drago se kamenje i novci razasuše po cijelom vrtu, a neki čak padoše u jamu, u kojoj je raslo — korijenjem uvis, granjem prema dolje — čarobno drvo.

Vojnici i oni, koji su bili bliže patišahu, poletješe da pokupe novac i drago kamenje, a patišah začuđeno pogleda starca i upita:

— Tko si ti?

— Ja sam onaj, koji će ti pokazati siguran put do bogatstva, — odgovori starac. — Vidiš li ovu duboku jamu? Ja sam upravo izišao iz nje. Tamo se pod zemljom nalaze nebrojena blaga: rubini, dijamanti, zlato. Siđi onamo pa ćeš naći takve dragocjenosti, kakve nisi ni u snu sanjao.

Patišah i njegova pohlepna kćerka ne govoreći ni riječi pohrliše za vojnicima prema jami.

— Stanite! — povika Jusuf.

— Ne zadržavaj ih, — reče starac Jusufu. — Neka svi do jednoga odu po dijamante. Tako je. A sada uzmi brzo lopatu i zasipaj jamu.

Jusuf začuđeno pogleda starca: zatrpati jamu?... Nije li to on krivo čuo?

A starac se okrenu prema stanovnicima sela i reče glasno:

— Čujte, ljudi! Ako se želite zauvijek osloboditi patišaha, brže pomozite da zaspemo ovu jamu, kako se on ne bi nikada vratio natrag.

Konačno je Jusuf sve shvatio! On pograbi lopatu i žurno stade zasipati jamu. Gledajući njega i drugi se seoski mladići latiše posla. Brzo su svi seljaci kao jedan zajedničkim snagama zatrpavali jamu teškim grumenjem zemlje.

Kada je posao bio završen, Jusuf u strahu upita starca:

— Djedice, a što će biti s mojim drvetom? Pa ono je ostalo pod zemljom!

— Zato će sve što si ti saznao putujući po njegovim granama, zauvijek ostati kod tebe, — odgovori starac. — A ti sada znaš tako mnogo, da možeš ispričati i svojim suseljanima. Pobrini se, da ih naučiš sve ono, što je tebe naučilo čarobno stablo.

— Ali ja ipak nisam dospio do vrha, — reče Jusuf. — A veoma sam želio da pogledam, što je tamo, na samom vrhu.

Starac se osmjehnu.

— To drvo, kojemu si ti po granama putovao, nije obično. To je drvo historije čovječanstva, i nitko još nije vidio njegova vrha.

S Jusufova lica nestade straha i nedoumice. U najdalje kutove njegova srca prodrlo je svijetlo. Sve mu je postalo jasno. S poštivanjem pristupi on k starcu, poljubi rub njegove odjeće i reče:

— Ti si me, djedice, veoma mnogo naučio! Ne znam, kako da ti se zahvalim... Neka od današnjega dana moja kuća postane tvoja. Ostani živjeti zajedno s nama. Svi ćemo se ovdje smjestiti — i ti, i Mohan, i princeza i ja i majka.

— Ne Jusufe, — reče starac. — Neka Mohan i ova malena djevojčica — on milova princezu po glavi, — ostanu s tobom. Živite zajedno i slušajte majku. Samo ne zaboravite ispričati suseljanima o svemu, što ste pod zemljom vidjeli. A ja odoh dalje.

— Kamo, djedice? Zašto ti ne želiš da ostaneš s nama? — upita Mohan.

— Ostani! — reče princeza, pritisnuvši se k starcu.

— Ne mogu, kćerce, ne mogu, — odgovori starac. — Ja uvijek moram ići naprijed, naprijed. Ja se ne mogu zaustaviti ni za časak, jer je moje ime — Vrijeme.

Rekavši to, starac uze u ruke svoje krilato žezlo i poletje. A Jusuf Mohan i princeza još su dugo stajali i gledali za njim, dok ga konačno nisu izgubili iz vida.

Jusufova majka nježno pogleda svoga sina, njegove nove drugove i reče:

— Taj mudri starac govori istinu. On vam je pokazao kuću i put. Hajdemo, djeco!

Jusuf uze za ruke princezu i Mohana i povede ih kroz vrt, pun miomirisnog cvijeća. Tako, držeći se za ruke, oni uđoše za majkom u kuću.

Tehnički urednik
Irislav Meštrović

Korektori
Mirjana Vaniček i Danko Grlić

*

Izdavačko knjižarsko poduzeće
Mladost
Zagreb, Ilica 30.

Za izdavača Ladislav Indik

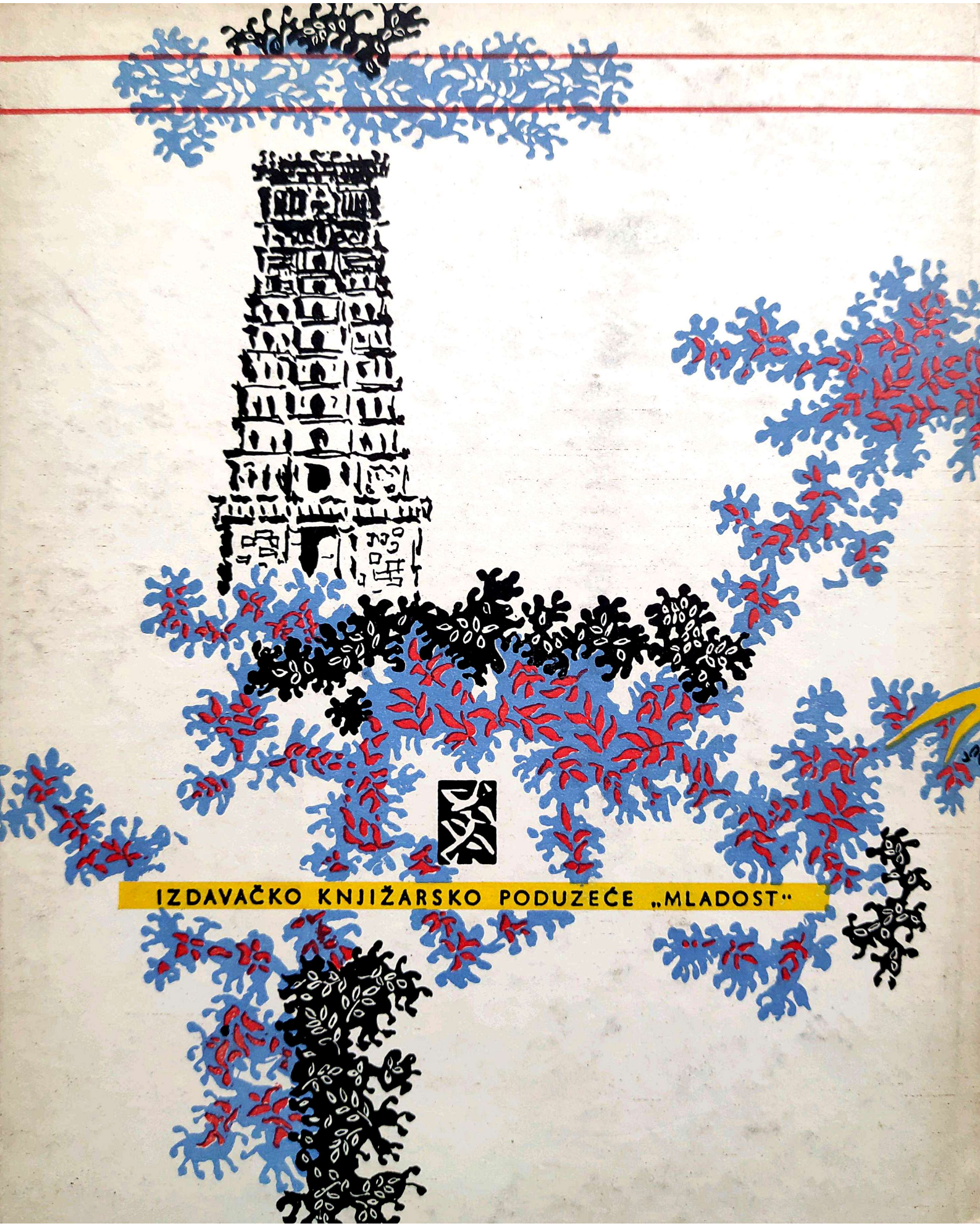

IZDAVAČKO KNJIŽARSKO PODUZEĆE „MLADOST"